

SÖDERTÖRNS HÖGSKOLA
Institutionen för svenska, retorik
och journalistik

C-UPPSATS
Svenska påbyggnadskurs, Vt 2007

Linnéa Malmberg

Språkkänsla

*En studie om språkreflektion, språkuppfattning och språkbruk
i skrift hos en grupp språkbrukare*

Handledare: Åsa Brumark
Institutionen för svenska, retorik
och journalistik

Sammandrag

Denna uppsats undersöker hur den skriftliga språkkänslan manifesterar sig hos en grupp språkbrukare. Syftet är att studera om den använda metoden i studien är gångbar för att kunna ge en inblick i begreppet språkkänsla. Som utgångspunkt för begreppet står Margareta Westmans uppdelning av språkkänslan i tre nivåer, vilket bildar *det tredelade normbegreppet*, som innefattar hur man anser att man borde skriva, hur man uppfattar att man skriver och hur man faktiskt skriver. Den övergripande frågeställningen i uppsatsen är: Vad kan studien säga om språkkänslan hos informanterna? Uppsatsen omfattar två delstudier som utgår från kvalitativ respektive kvantitativ metodik. Dessa två delstudier avser att komplettera varandra för att tillsammans ge en större helhetsbild av informanternas språkkänsla.

Den kvalitativa delstudien med 7 informanter är experimentell och innefattar ett korrekturläsningstest, ett testformulär, en intervju om informanternas uppfattning om det egna skrivandet, samt en enkät med frågor om informanternas bakgrund samt attityd till skrivande. Den kvantitativa delstudien med 42 informanter (samt en kontrollgrupp med 10 informanter med mycket god kunskap i svenska språket) innefattar enbart korrekturläsningstexten samt enkäten. I texten och formuläret har en stor mängd språkfel i fem olika kategorier inplanterats, vilka informanterna ska ta ställning till: *pronomen/formord, tecken, syntax, ord och stil*.

Resultatet från båda delstudier visar att man kan dra slutsatser om att använda testinstrument och metoder har varit användbara för att kunna svara mot syftet med uppsatsen. Resultatet visar att språkkänslan kommer till individuella uttryck hos samtliga informanter, vilket skapar en stor variation i informantgruppen. Genom resultatet anses den övergripande frågeställningen ha besvarats. Mer allmänna slutsatser är att studien ger en inblick i hur det faktiska språkbruket ter sig, och den höga språkliga förmågan blir tydlig i båda delstudier då majoriteten placerar sig i de tre högsta poänggrupperna. Studien visar även att informanterna är måna om att skriva korrekt svenska i formella sammanhang. Uppfattningen om det egna språkbruket är tydligt blandad hos informanterna, men tenderar ändå till att ligga på en relativt hög nivå hos det övervägande antalet. Korrelationen mellan uppfattning om det egna språkbruket och det faktiska språkbruket går i riktning mot att uppvisa att många informanter har en något förvrängd bild av sitt eget språkbruk. En sambandsanalys visar på att de två variablerna har ett positivt samband, vilket till viss del betyder att hög uppfattning korrelerar med hög skrivförmåga i experimentet. Slutligen kan sägas rent generellt att majoriteten uppvisar en hög förmåga att tala om sitt eget språk och skrivande vilket bland annat har visat sig i ett starkt engagemang för uppgiften.

Innehållsförteckning

Sammandrag	2
1 Inledning	5
1.1 Syfte	5
1.2 Avgränsning.....	6
2 Forskningsbakgrund	7
2.1 Språkriktighet.....	7
2.1.1 Svensk språkvård	7
2.1.2 Språknormer och standardspråk	8
2.1.3 Normförändring.....	9
2.1.4 Normbrott	9
2.2 Språkpsykologi	11
2.2.1 Tanken och språket	11
2.2.2 Tanken och skriften.....	11
2.2.3 Språklig medvetenhet	12
2.2.4 Språkkänsla	13
2.3 Teoretiska utgångspunkter	14
2.4 Undersökningar inom liknande områden.....	15
3 Metod	16
3.1 Utförande av experiment.....	16
3.2 Metodval.....	17
3.3 Informanturval	17
4 Material	18
4.1 Korrekturläsningstext.....	18
4.2 Testformulär	18
4.3 Enkät.....	19
4.4 Intervju	19
4.5 Val av språkfel	20
4.6 Metod- och materialkritik	21
5 Kvalitativ studie	22
5.1 Resultatredovisning	22
5.1.1 Anna.....	22
5.1.1.1 Experimentresultat	22
5.1.1.2 Intervju- och enkätresultat	23
5.1.2 Linn.....	23
5.1.2.1 Experimentresultat	23
5.1.2.2 Intervju- och enkätresultat	24
5.1.3 Emil.....	25
5.1.3.1 Experimentresultat	25
5.1.3.2 Intervju- och enkätresultat	25
5.1.4 Lovisa.....	26
5.1.4.1 Experimentresultat	26
5.1.4.2 Intervju- och enkätresultat	26
5.1.5 Lars.....	27
5.1.5.1 Experimentresultat	27
5.1.5.2 Intervju- och enkätresultat	28

5.1.6 Elisabeth.....	28
5.1.6.1 Experimentresultat.....	28
5.1.6.2 Intervju- och enkätresultat.....	29
5.1.7 Thomas.....	29
5.1.7.1 Experimentresultat.....	30
5.1.7.2 Intervju- och enkätresultat.....	30
5.2 Diskussion.....	31
5.2.1 Faktiskt språkbruk	31
5.2.2 Standardnorm.....	32
5.2.3 Språkuppfattning.....	33
5.2.4 Korrelation.....	34
5.2.5 Reflektion.....	36
6 Kvantitativ studie	37
6.1 Resultatredovisning	37
6.1.1 Experimentresultat	37
6.1.2 Enkätresultat.....	39
6.2 Diskussion.....	42
6.2.1 Faktiskt språkbruk och standardnorm.....	42
6.2.2 Språkuppfattning, korrelation och reflektion	43
7 Avslutande diskussion	44
Efterord	45
Litteratur	46
Bilagor	48
Bilaga 1: Korrekturläsningstext	48
Bilaga 2: Testformulär.....	49
Bilaga 3: Enkät	51

Figurer, tablåer och tabeller

Figur 1: <i>Olika varianter av normbrott</i>	10
Tablå 1: <i>Feltyper i experimentet</i>	20
Tabell 1: <i>Spridning av resultatet i den kvantitativa delstudien</i>	37
Tabell 2: Flest markerade fel av informanterna.....	38
Tabell 3: Färst markerade fel av informanterna	38
Tabell 4: <i>De mest frekventa extramarkeringarna av informanterna</i>	39
Tabell 5: <i>Spridning av resultatet på fråga 10: uppfattning om det egna skrivandet</i>	40
Figur 2: <i>Samband mellan uppfattning och faktiskt språkbruk</i>	41

1 Inledning

”Som journalist bör man ha god *språkkänsla*”, ”*Språkkänslan* griper in när något känns konstigt i språket”, ”Hennes *språkkänsla* säger att man i stället borde skriva så här...”. Den allmänna användningen av ordet *språkkänsla* varierar i betydelse. Ordet både fascinerar och förbryllar. I bland förekommer det som en beskrivning av människans fallenhet för språket, eller så utgör det av allt att döma en synonym för människans språkliga förmåga. Men stundtals bildar det en definition av en slags språklig radar med siktet inställt på att man ska skriva korrekt och felfritt. Ordet formas till en bestämning av fallenheten att kunna utpeka det goda språket som inte ger plats åt några som helst felaktigheter.

Språkkänslan beskrivs vara påverkbar av de språk- och normuppfattningar som inryms i språkbrukarens närmiljö. Den blir en identitetsmarkör som influeras under hela livsloppet. ”Språkkänslan är vår hemliga, omedvetna språkkunskap”, menar Teleman (1997:68 f.). Om människan medvetet har för avsikt att göra ett ställningstagande till ett uttryck eller en formulering menar han att vi ”måste [...] göra oss medvetna om vår språkkänsla och dess förutsättningar”. Språkkänslan utgör därmed ett begrepp att ta till för att skildra språkkunskaper som finns någonstans i människans fördolda. Att man då som språkbrukare tar språkkänslan och språkförmågan för givet är kanske inte så egendomligt när de tydligen verkar i det fördolda.

Så vad beskriver ordet *språkkänsla* och vad finns innanför dess kamouflerade yta? Denna fängslande fråga kan tyckas vara alltför vidsträckt för att kunna bli besvarad i en begränsad uppsats. Men min avsikt är ändå att få en inblick i hur språkkänslan manifesterar sig hos en grupp språkbrukare. Under ett seminarium på Södertörns högskola hösten 2006 kring svenska språkets förändring väcktes en tanke om att utforska *vanliga* människors användning av skriftspråket. Frågor som *hur använder de skriftspråket?* och *hur tänker de om sitt eget skrivande?* blev tydliga för mitt inre. Att studera språkkänslan ansåg jag i mitt fall var det mest idealiska valet och valde Margareta Westmans (2001) definition av begreppet som utgångspunkt för studien. Denna begreppsdefinition är med all sannolikhet inte heltäckande, men förutsätter ändå flera studerbara infallsvinklar som kan användas i efterforskandet av människans skriftspråkliga förmåga.

Jakten på den dolda språkkänslan kan börja.

1.1 Syfte

Avsikten med denna uppsats är att få en inblick i olika människors *språkkänsla* för skriftspråket. Begreppet *språkkänsla* tolkas i det här sammanhanget att utgöra människors intuition för hur språket ska lyda. Med intuition menas i detta fall hur man som språkbrukare uppfattar och tolkar språket samt hur man bedömer vad som är rätt och fel i skrift. Som grund för hur uppsatsen avser att behandla begreppet *språkkänsla* hänvisas till Margareta Westmans teori om *det tredelade normbegreppet* (se delkapitel 2.3). Teorin innebär en uppdelning av språkkänslan i tre nivåer, vilka direkt innefattar undersökningsaspekterna språkrelektion, språkuppfattning och språkbruk. Jag anser att det är relevant att studera samtliga nivåer för att

man ska kunna klargöra en sammanfattande bild av begreppet. De tre nivåerna är enligt följande:

- Hur man anser att man borde skriva.
- Hur man uppfattar att man skriver.
- Hur man faktiskt skriver.

I denna uppsats studeras således språkkänslan för skriftspråket hos en begränsad grupp språkbrukare, med en särskild metod och ett särskilt material. Med anledning av dessa avgränsningar avser uppsatsen att vara en metodprövning. Syftet är att studera om den använda metoden är gångbar för att kunna ge en inblick i begreppet språkkänsla. Syftet bemöts genom följande övergripande frågeställning: Vad kan studien säga om språkkänslan hos informanterna? Svaret på denna fråga efterforskas genom fem frågeställningar som alla relaterar till de tre nivåerna av språkkänslan:

- Hur ser språkbrukarnas faktiska bruk av skriftspråket ut?
- Hur förhåller sig språkbrukarna till standardnormen i skrift?¹
- Hur uppfattar språkbrukarna sitt eget bruk av skriftspråket?
- Föreligger någon korrelation mellan hur språkbrukarna själva upplever att de skriver och hur de faktiskt skriver?
- Hur reflekterar språkbrukarna över sitt eget språkbruk och skrivande?

1.2 Avgränsning

Uppsatsen är avgränsad till att studera hur en viss grupp människors skriftliga språkkänsla manifesterar sig i en experimentell situation. Likväl gäller att studien avgränsas till att söka efter tendenser för hur metoderna kan generera svar på de fem frågeställningarna. Resultatet avser att vara en beskrivning av hur de utvalda språkbrukarna svarat i just denna experimentella situation, med just de metoder som har använts. Med anledning av de svårigheter som allmänt föreligger i studier om människors metalingvistiska medvetenhet (medvetenhet om det egna skrivandet) är syftet enbart att försöka se vissa indikationer för hur språkbrukarna även reflekterar över språket. Uppsatsen avgränsas likaså till att endast beröra formellt svenskt skriftspråk.

¹ Med standardnorm i skrift avses ”normen för offentligt skriftspråk” enligt Oestreicher (2000:40). För vidare diskussion kring svenskans standardiserade skriftspråk se *Språkriktighetsboken* (2005:11 f.). Bestämning av korrekt skriftspråk följer Telemans (1979:37) beskrivning: ”I vårt samhälle är det offentliga språket det egentliga språket. När man säger att en text är avfattad på korrekt språk menar man att offentlighetens språknormer har följts till punkt och pricka.”

2 Forskningsbakgrund

Följande kapitel är en redogörelse för tidigare forskning som anses vara relevant för denna uppsats. Forskningen belyses utifrån två olika forskningsområden – *språkriktighet* och *språkpsykologi*. Dessa två aspekter berör uppsatsens syfte på olika nivåer. Språkriktighetsdelen syftar till att bringa större klarhet i språknormer och språkfel, vilket avser teorier om vad som är rätt och fel i språket. I språkpsykologidelen studeras människans skrivprocess och medvetenhet om språket. Kapitlet avslutas med en redogörelse för uppsatsens teoretiska utgångspunkter samt en översikt av tidigare undersökningar inom liknande områden som uppsatsen berör.

2.1 Språkriktighet

Detta delkapitel inleds med en sammanfattning av den svenska språkvården och dess influenser, vilken utgör en grund för språkriktighetsaspekten i detta sammanhang. Därefter följer en översikt av definitioner av språknormer och standardnorm. Slutligen redogörs för olika normbrott samt hur språknormer förändras.

2.1.1 Svensk språkvård

Den moderna språkvården har sina rötter i *ändamålsenlighetsprincipen*, eller den *funktionella normen*, som lingvisten Adolf Noreen myntade i sin berömda uppsats *Om språkriktighet* år 1885. Med ändamålsenlighetsprincipen ville Noreen ställa krav på att det goda och det riktiga språket skulle vara ett tydligt och lättförståeligt språk i kommunikation människor emellan. Noreen ville framhäva att ”språket [är] ett redskap för meddelelse, och språkvård [är] att ha omsorg om riksspråket som ett redskap för maximal effektiv kommunikation” (Teleman 2003:67 ff.). Hans vägledande princip utgick från att ”bäst är den språkform som med nödig tydlighet förenar största möjliga enkelhet” (refererad i Teleman 2003:66 f.). När Svenska språknämnden bildades 1944 (då kallad Nämnden för svensk språkvård) blev Noreens princip vägledande för deras arbete. En milstolpe i den moderna språkvården anses vara *Riktig svenska* (Wellander 1960). Wellander följer i denna språkriktighetsbok till stor del Noreens tankar och förespråkar tydlighet och respekt för det rådande språkbruket (Teleman 2003:72). I *Språkriktighetsboken* (2005:34) nämns att Wellanders stilideal kan sammanfattas i följande rubriker: *Skriv klart!*, *Skriv enkelt!*, *Skriv kort!* och *Skriv svenska!* Wellander kom att ha stor betydelse för språkvården och fick många efterföljare, där bland många kan nämnas Åke Åkermalm med *Modern svenska*, 1966, Bertil Molde med *Svenska i dag*, 1992, Svenska språknämnden med *Språkriktighetsboken*, 2005, språkprogram och -spalter i radio och tidningar samt språknämndens egen telefonrådgivning (Teleman 2003:125 f.). Även Språkrådets egen tidskrift *Språkvård* samt de nordiska språknämndernas årsbok *Språk i Norden* har varit tongivande inom de senaste decenniernas språkvård. *Svenska Akademiens grammatik*, SAG (1999), bör även nämnas som betydande inom språkvården med en beskrivande grammatik av människors språkbruk.

2.1.2 Språknormer och standardspråk

Gemensamma normer och konventioner för hur individer ska agera i samspel med varandra är nödvändiga i ett samhälle. Detta normsystem anser Teleman (1979:13 ff.) utgör kärnan i en grupp av individer, och är därför nödvändigt för att samhället ska fungera. Normerna innebär enligt Teleman en begränsning av individens egen frihet, men uppvägs av den trygghet som normerna ger i form av att man vet hur man ska agera gentemot varandra.

Likt användningen av andra normer, följer även individer i en viss språkgemenskap vissa normer för hur språket används i tal och skrift – så kallade *språknormer*. Dessa normer är självklara för medlemmarna i normgemenskapen, vilket försvårar möjligheten att uttryckligen beskriva dessa. Språknormerna gör att individerna kan råda över ett ”automatiserat maskineri” som i sig tilldelar språkbrukarna en frihet att få ”gratis byggstenar till tänkande och meddelelse”. Även i likhet med andra normer i samhället blir dessa tydliga främst då någon använder dem på ett sätt som vi inte är vana vid, utan som strider mot vår egen normkänsla (Teleman 1979:17 f.). Dock skiljer Teleman (1979:18) på faktiska och upplevda språknormer. De senare är uppfattningar av normer, och tankar om hur språket borde se ut. Denna typ av *normföreställningar* utgör en liten del av samtliga språknormer och bildar ofta en snedvriden bild av hur de faktiska normerna ser ut (Teleman 1991:214).

Teleman (1979:30 ff.) gör en distinktion mellan det offentliga språkets normsystem och de privata språkens olika normsystem (med privatspråk avses språket som används i mindre formella sammanhang, bland annat inom familjen och vänkretsen). En stor skillnad mellan dessa normsystem är att skriftspråket spelar en större roll inom det offentliga språket.

Att språkbrukare inte är överens om vilket normsystem som gäller i en viss situation kan många gånger vara orsaken till olika språkriktighetsproblem. De mest omstridda normerna är förknippade med standardspråket, den varietet som används i offentliga sammanhang, och som anses vara neutral. Standardspråket i Sverige betraktas även vara nära kopplat till svenskans offentliga standardiserade skriftspråk. Skriftspråket får alltså vara i centrum för många av de omdiskuterade språkriktighetsfrågorna (*Språkriktighetsboken* 2005:10 ff.). Standardiseringen av skriftspråket kan anses ha både fördelar och nackdelar. En stor fördel med det standardiserade skriftspråket framställs i *Språkriktighetsboken* (2005:17 f.) vara att det förenklar såväl skrivande som läsande för språkbrukaren, som då någorlunda vet vilket språk som förväntas i ett visst sammanhang.

Westman (2001:119) ställer sig frågan var standardnormen för skriftspråket manifesterar sig. Hon menar själv att denna standardnorm bör finnas ”kodifierad i olika språkböcker, i ordlistor och lexikon, i grammatiker och i handböcker som Språknämndens skrivregler”, men att ”ingen kodifiering är fullständig, och själva kodifieringen kan inte betraktas som primärkälla för normuppfattningen”. Teleman (1979:18) framhåller att den *deskriptiva* språkvetenskapen är ett av de mest ambitiösa försöken att tydliggöra de faktiska språknormerna. I inledningen till *SAG* (Teleman 1999) framställs den deskriptiva grammatiken som en spegling av det faktiskt existerande språkbruket, medan den *normativa* grammatiken i stället fastställer vilket språk som *borde* användas. Den beskrivande grammatiken har ändå en funktion som källa för kodifierade språknormer. Detta eftersom den beskriver hur språket vanligen brukas, och på så vis framhåller hur man bör använda språket för att få tillhöra den speciella språkgemenskapen som beskrivs (Teleman 1999:17). Att relationen mellan beskrivande grammatik och normer inte är utan problem menar även Teleman (1999:4 ff.): ”det är en hycklad skillnad mellan att säga att andra hävdar en viss norm och att själv proklamera den eller explicit ansluta sig till den”. Detta menar han gör att vägledningen av respektive språkkonstruktion, kopplat till olika normföreställningar, anses kunna användas i normerande syfte.

2.1.3 Normförändring

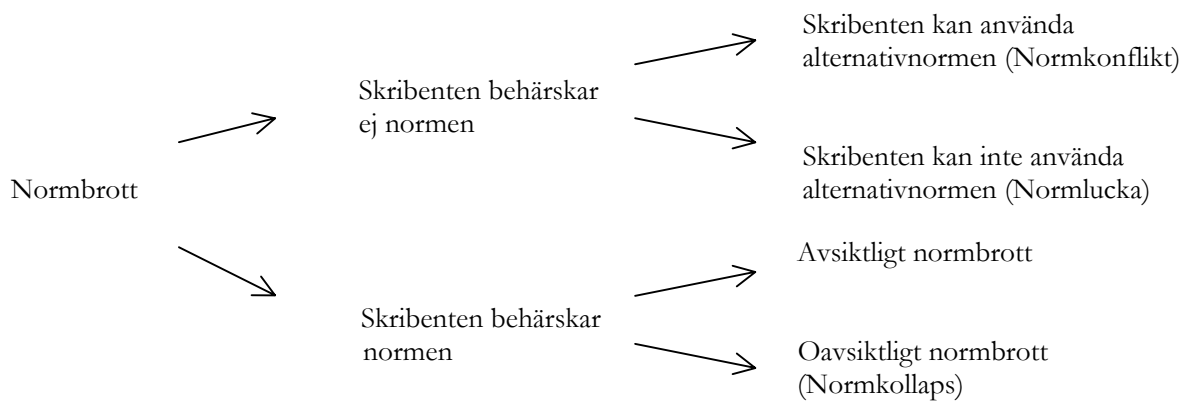
Teleman (1979:28) tydliggör att språkliga normsystem inte är statiska utan att de ändras genom att språkbrukare bryter mot normerna. Nya uttryck som uppstår vid normbrottet kan därmed så småningom bli egna normer. När sådana alternativa uttryck uppstår, framkommer även frågan om vad som är rätt och fel i språket. Hur man ska ta ställning till denna fråga menar språkvårdarna beror på graden av funktionalitet hos uttrycket. Ett uttryckssätt som är funktionellt användbart har större fördelar eftersom det då är lättare att lära sig, lättare att använda och lättare att tolka (Teleman 1997:64 f.). Teleman (1997:68) menar att den värderande språkbrukaren främst har sin egen språkkänsla att lita på för att kunna hävda att vissa funktionella aspekter skulle göra ett uttryck mer rätt än något annat. Denna språkkänsla är enligt Teleman inte ”Guds ohistoriska röst utan en funktion av språkbrukarens totala språkliga erfarenhet”. På så vis menar Teleman att valet av uttryck vilar på såväl funktionalistiska som språkpolitiska argument:

Att ta ställning för ett alternativ [...] är också att välja solidaritet med den ena eller den andra typen av språkkänsla, med den ena eller den andra kulturen, med de starka eller de svaga, med traditionen eller moderniteten, med det faktiska eller med utopin, med det lilla eller det stora samhället osv. Att ta ställning i språkvårdsfrågor är framför allt en kulturpolitisk symbolhandling. (Teleman 1997:69)

Att definiera vad som är rätt och fel i språket menar Teleman (1997:74 f.) är svårt av flera anledningar. Standardnormen kan variera inom sig själv, eftersom en språkvariant som används av vissa kan anses ligga utanför standardnormen av andra. Standardnormen kan även variera från situation till situation, vilket gör att den i ett sammanhang kan vara rätt, men i ett annat fel. En annan svårighet med att definiera rätt och fel är att normsystemet för standardspråket inte är fullkomligt kodifierat. Detta gör att man inte kan anta att en konstruktion är felaktig på grund av dess frånvaro i grammatik- eller språkhandböcker. Likaså konstateras i *Språkriktighetsboken* (2005:20 ff.) att skillnaden mellan rätt och fel kan vara svår att avgöra, när det inte handlar om tydliga språkfel. I stället vill man klassa vissa uttryckssätt som mer eller mindre gångbara, beroende på sammanhanget: ändå är det till syvende och sist ”den samlade sociala acceptansen hos språkbrukarna som styr vad som är korrekt”.

2.1.4 Normbrott

Trots svårigheter att definiera språknormer och vad som är rätt och fel i språket preciserar Teleman (1997:73 ff.) att *språkfel* är när ett uttryck ”bryter mot normerna för vad som får skrivas hur och när”. Han beskriver den språkvetenskapliga definitionen på fel som brott mot det offentliga språkets skriftliga normsystem. Samtidigt menar han att både rätt och fel i texter i sin tur kan vara bra respektive dåliga. Vissa uttryck kan vara bättre lämpade i ett visst sammanhang; allt beroende på om språkbrukaren uppnår sitt kommunikativa syfte. Således bör man skilja mellan rätt och fel (korrektheten), och bra och dåligt (kvaliteten). Figur 1 visar en översikt av Telemans indelning av de olika normbrotten.

Figur 1. Olika varianter av normbrott (Teleman 1997:81)

Indelningen i figur 1 innebär att tre olika typer av fel kan fastställas: *normkonflikt*, *normlucka* och *normkollaps*. Normkonflikt uppstår i situationer då språkbrukaren inte behärskar en viss del av standardnormen. I stället väljer hon eller han att använda ett alternativt uttryck enligt den egna språknormen (Teleman 1997:77 f.). Normkonflikt kan även uppstå i sammanhang då språkbrukaren medvetet väljer att uttrycka sig efter sin egen norm då hon eller han vet att den strider mot standardnormen. Exempel på uppkomsten av denna typ av fel kan vara dialekt, talspråk och stavning (Teleman 1979:119 f.). En normlucka uppstår då språkbrukaren ännu inte har kunskap om uttryck som är nödvändiga för det som ska skrivas (Teleman 1979:119). Även då språkbrukaren behärskar standardnormen kan normbrott uppstå. När dessa uppstår betecknas de inte alltid som rena fel eftersom de ofta används i medvetet stilistiskt syfte (Teleman 1997:79). Normbrott som däremot görs oavsiktligt, även om standardnormen behärskas, kallas normkollaps. Anledningen till denna kollaps är att språkbrukaren blir störd av yttre omständigheter när hon eller han skriver. Detta i sin tur medför att ”maskineriet blir överbelastat och produkten desorganiserad” på grund av stress, trötthet, slarv eller oaktsamhet (Teleman 1997:80 ff.).

Hur allvarliga kan då normbrotten tänkas vara? Teleman (1979:143) menar att om man ”tar utgångspunkt i behovet av språk som tankeinstrument” räknas flertalet av de nämnda felen som ofarliga. Detta eftersom felen inte har något samband med tankeverksamheten i sig eftersom ”de kolliderande normerna uttrycker samma begreppsliga innehåll, bara på olika sätt”. Teleman (1979:144 ff.) nämner tre olika aspekter för hur normbrotten påverkar begripligheten i en text: 1) *De anstränger textens redundans*. Text som skrivs i enlighet med normerna skyddas mot störningar, vilket gör att en viss del av texten kan försvinna utan att den blir oförståelig. När en text däremot innehåller fel störs denna redundans, vilket kan orsaka att tolkningen av texten försvåras och förlängs. 2) *De skapar irritation och fördröjer läsningen*. Teleman talar här om en ”inlärdd irritation” som uppstår vid brott mot sådana regler som språkbrukare blivit utrustade med i skolan. Brott mot dessa regler, som till exempel stavning och böjning av ord får därmed större innebörd för läsaren. 3) *De har ett signalvärde som kan signalera oönskade betydelser samt störa läsarens motivation*. Vissa av normbrotten, särskilt normkonflikt, har starka sociala signalvärden. Detta i sig gör att texter utan språkfel signalerar att skribenten tillhör ”samhällets bildade skikt”, medan en författare bakom en text med fel kan misstänkas vara slarvig, inte bara med texten utan även med fakta.

2.2 Språkpsykologi

Inom språkpsykologin studeras hur olika psykologiska processer involveras i språkanvändning och språkförståelse. Av den anledningen betraktas forskning inom ämnet som relevant för denna studie. Kapitlet inleds med en redogörelse av grundläggande teorier kring relationen mellan tanke och språk, och inriktas sedan till att behandla skriv- och läsprocessen. Vidare görs en överblick av forskning kring språklig medvetenhet och språkkänsla.

2.2.1 Tanken och språket

Språkpsykologi, eller *psykolingvistik*, är en tvärvetenskaplig forskning där lingvistik, psykologi, neurologi och artificiell intelligens är olika vetenskapsgrenar. Denna forskning inriktar sig på hur människan talar, skriver, läser, lyssnar och minns (Melin 2004:5 f.). Vetenskapsgrenen undersöker förståelse och språkförvärvande och hur detta interagerar med andra psykologiska processer. Forskningen är även besläktad med den kognitiva psykologin och är till stor del experimentell, men även datorsimulationer, lingvistiska analyser och neuropsykologi ingår. En av undersökningsaspekterna inom språkpsykologin belyser den komplexa relationen mellan språk och tänkande (Harley 2001:4–79). Araï (2002:109 f.) påvisar att det finns en variation i forskningen kring tänkande och språk – vissa menar att språk och tänkande är två olika saker, andra menar att språket ger en ram för hur människan tänker. Vissa anser att språket är en spegling av tankarna. Renberg (2006:98 ff.) menar att det är när kommunikationen mellan språkbrukare misslyckas som man kan bli medveten om att språket, förutom att vara ett redskap för kommunikation, även är en del av tänkandet. När språket fungerar som det ska reflekterar man inte lika mycket över det.

Renberg (2006:30) kopplar ihop tanke och språkanvändning genom att redogöra för en indelning av olika stadier av medvetande som ligger till grund för vårt tänkande, gjord av psykologiprofessor Merlin Donald. Denna indelning berör det mimetiska (kroppsspråkliga), det mytiska (muntliga) och det teoretiska (skriftliga) stadiet. Renberg (2006:35) menar att skiljelinjen mellan det muntliga tänkandet respektive det teoretiska tänkandet är svårgräpbar eftersom talspråket har dominerat människans tänkande i flera hundra tusen år, medan skriftspråket har funnits i fem tusen år. Renberg menar att människan har svårt att föreställa sig ett muntligt språk utan att relatera det till villkoren för det skrivna språket, eftersom präglingen från det skriftspråkliga tänkandet är mycket stark.

2.2.2 Tanken och skriften

Det som gör språket synligt och gör människan medveten om orden är skriften. Renberg (2006:29) menar att skriften i sig har format människans kulturella identitet och det sätt som man tolkar verkligheten på: ”skriftspråket [har] inte bara möjliggjort ett avancerat begreppsligt, vetenskapligt synsätt, utan också format detta tänkande och skapat själva föreställningen om att man kan tänka objektivt, kritiskt och reflekterande”. Precis som att tänkandets och språkets struktur skiljer sig åt, finns även en åtskillnad mellan deras utveckling. Förfarandet vid en

skrivsituation går alltså helt och hållet i motsatt riktning jämfört med tankeverksamheten, vilket är en stor anledning till att skrivandet anses vara så pass krävande och stundtals svårt. Att skrivandet leds av en mental process är något som Strömquist (1998:32) framhåller. Hon menar att skrivandet, likt läsandet, innebär att skribenten måste hålla ett flertal olika parallella processer igång samtidigt. Melin (2004:84 f.) menar att skrivsituationens olika nivåer samspelar – alltifrån att forma varje bokstav till att ha ett syfte till varför texten ska skrivas. Ju högre nivån blir, ju högre medvetenhet krävs av skribenten. Strömquists (1998:33 f.) förklaring av skrivprocessen visar att dess huvuddrag är planering, översättning (dvs. översättning från tanken), granskning (bearbetning) samt kontroll. Skrivandet beskrivs som en avancerad problemlösning då skribenten måste tänka på syftet och mottagaren samtidigt som textens helhetsstruktur.

Att tolka det skrivna är i sin tur i hög grad kopplat till ”de intellektuella och praktiska verktyg som vi har till vårt förfogande”. Att uppfatta betydelsen av det som står skrivet skiljer sig åt beroende på vilka erfarenheter och kunskaper man har. I tolkningsprocessen kan man dock göra en distinktion mellan ords betydelse (dess lexikala avgränsning) och innebörd (dess bibetydelser – det man associerar till ordet). Innebörden av ett ord eller en mening kan därmed skifta stort eftersom alla människor bär på olika erfarenheter. Att ordens innebörd dessutom kan skilja sig mellan olika kontexter är tydligt. Tillägnandet av en text kan därmed förklaras som en tolkningsprocess. Att tolkningen är densamma hos sändaren och mottagaren är därmed inte självklart eftersom människor kommer i kontakt med text under olika förutsättningar (Renberg 2006:108 f., 122–128).

I människans språkutveckling är det läsningen som är den sist tillägnade. Processen för läsning innefattar ett flertal olika parallella underprocesser. En av dessa är att läsaren bildar sig en uppfattning om *vilken* slags text det är och att läsaren föreställer sig ett slags schema för hur innehållet ser ut (Melin 2004:36 ff.). Eftersom läsning utgår från människans förståelse av sammanhängande text är det i sig också nödvändigt att kunna avkoda såväl ord och ordföljd som meningar och försöka ge dem deras rätta tolkningar (Lundberg 1984:92 ff.). Melin (2004:15, 46) talar därför om *top down-* respektive *bottom up-information*. Den senare syftar till den information som finns på pappret, medan den tidigare syftar till information som finns i huvudet – olika antaganden och förväntningar. Dessa två informationskällor är nödvändiga i tolkningsprocessen. Melin (2004:46 ff.) frågar sig hur säker läsningen är. Att göra experiment kring förmågan att finna fel i en text menar han är ett sätt att mäta säkerheten.

2.2.3 Språklig medvetenhet

Hjelmquist (2007) menar att en komplex del i människans språkanvändning är att stora delar av de pågående psykologiska processerna ligger utanför medvetandet: ”det finns sålunda inga möjligheter för oss själva att iaktta vad det är som egentligen händer när vi säger något eller skriver något *i själva produktionsögonblicket*. De psykiska processerna är här mycket automatiserade och snabba”. Men i språkanvändningen finns även områden där människan kan vara *metakognitiv*, det vill säga vara medveten om sitt eget tänkande. Renberg (2006:122 f.) framhåller att man medvetet kan granska den egna tankeprocessen på ett organiserat sätt. Naturlig inlärning av det talade språket sker omedvetet, till skillnad från inlärning av skriftspråket, eller ett främmande språk, som sker mer medvetet. Reflektion över det egna språket och den egna språkanvändningen menar Renberg är av särskild stor vikt på grund av språkets nära koppling till tänkandet.

Harley (2001:208) gör en skiljelinje mellan *epilinguistic knowledge* och *metalinguistic knowledge*. Det tidigare begreppet avser den implicita, underförstådda kunskapen om olika språkprocesser som används på ett omedvetet sätt. Det senare begreppet avser den explicita, uttryckliga kunskapen om språkprocesser som man är medveten om och som kan användas på ett genomtänkt sätt. Det i forskningen relativt nya begreppet, som syftar till att vara medveten om sitt eget språk, benämns på svenska som *metalingvistisk medvetenhet*, eller *språklig medvetenhet*. Arnquist (1993:64) definierar detta som ”förmågan att reflektera över det egna språket”, och att kunna se språket utifrån som en åskådare. Den språkmedvetna kan även se språkets formsida, inte bara dess innehåll, och kan bli uppmärksam på det egna tänkandet om språket. Att denna medvetenhet kan göra att uppmärksamheten riktas mot olika språkliga nivåer, som bland annat ord, meningar, eller fonem, är något som Lundberg (1984:39–45) fastslår.

Tornéus (1986:15–63) delar upp den språkliga medvetenheten i följande delar: fonologisk medvetenhet (ljudstruktur), morfologisk medvetenhet (orddelar), syntaktisk medvetenhet (språkets regler) och pragmatisk medvetenhet (situationell betydelse). Språklig medvetenhet är till stor del kopplad till barns språkutveckling och anses bland annat främjas av läsning. Men den har även själv en stark påverkan på språkutvecklingen vad gäller läsinlärning och stavning. Den språkliga medvetenheten är alltså inte något vi föds med, utan något som utvecklas med åren och då som mest mellan sex till åtta års ålder. Den metalingvistiska medvetenheten hos vuxna människor finns inte mycket forskning om. Men man kan konstatera att de individuella skillnaderna troligen är mycket stora. Tornéus skriver: ”många finner stor glädje att reflektera över språket på olika sätt och ägnar sig med entusiasm åt aktiviteter som har starka metalingvistiska inslag. [...] andra lockas inte alls av sådant” (Tornéus 1986:64).

2.2.4 Språkkänsla

Uppfattning och tolkning av vad som är rätt respektive vad som är fel, och vad som går an respektive vad som inte går an i språkets system av normer och konventioner, beskriver Westman (2001:119) som *språkkänsla*. I *Nationalencyklopedin* (2007) definieras begreppet språkkänsla som ”intuitiv känsla för rätt och fel i (det egna) språket inklusive stilistiska nyanser m.m.”. Det närbesläktade *språköra* beskrivs i samma källa ha en synonym betydelse men då främst i samband med talspråket. Josefsson (2007) menar att människans förmåga att göra snabba bedömningar och känna igen regelbrott mot språket kan definieras som just språkkänsla. Denna språkkänsla menar hon anses vara så pass grundläggande för människan att den sällan reflekteras över. Josefsson menar att den inte har något med utbildning eller stilkänsla att göra, utan att den primärt berör *intuition* för språket. Ett annat ord för dessa benämningar anses vara *den inre grammatiken*, eller *den mentala grammatiken*, som alla språkbrukande människor förfogar över. Samma distinktion görs i *Språkriktighetsboken* (2005:8) där språkkänslan benämns vara resultatet av den inre grammatiken. Den inre grammatiken definieras som den grammatiska kunskap som hjärnan besitter och som används mer eller mindre omedvetet. Det görs alltså en distinktion mellan den mentala grammatiken, som är lagrad i hjärnan, och de beskrivningar som finns av grammatiken.

2.3 Teoretiska utgångspunkter

I denna uppsats som har för avsikt att studera människors språkkänsla utgår jag från teorin om *det tredelade normbegreppet*. Begreppet grundar sig i den uppfattning som Westman (2001:119) har om att människans språkkänsla kan indelas i tre olika nivåer. Westman motiverar indelningen i dessa nivåer på grund av att ”uttryckta uppfattningar om standardnorm inte nödvändigtvis [måste] stämma helt överens med språkbruket i motsvarande språkart”. Det tredelade normbegreppet beskrivs av Westman (2001:119) att vara hur man anser att man borde skriva, hur man uppfattar att man skriver och hur man faktiskt skriver, vilket hon definierar enligt följande nivåer:

- a) Den ideala normen som är det man anser att man borde göra.
- b) Uppfattningen om den norm man anser att man följer.
- c) Den norm man faktiskt följer.

Westman (2001:119) framhåller att normbegreppet inte bara gäller vid egen språklig produktion utan även vid korrigering av andras texter. Hon hänvisar sin teori till Dahlstedt (1980:289) som i sin tur redovisar ett liknande synsätt, men med inriktning på talspråket. Han gör uppdelningen enligt följande: a) hur människor faktiskt talar, b) hur de själva anser att de talar, och c) hur de anser att man bör tala.

Westman (1990:5) vidareutvecklar det tredelade normbegreppet med att hänvisa till Bartschs indelning i hur existerande normer manifesterar sig: 1) the norm is valid, 2) the norm is practice, 3) the norm is prescribed by a certain person or institution (Bartsch 1987:79). Westman (1990:5 ff.) tillämpar Bartschs indelning även i det svenska språket med följande distinktioner:

- 1) En norm man *följer* är en sådan norm som *praktiseras* i en språkgemenskap.
- 2) En norm man *tror sig följa* eller *vill följa* är en sådan norm som kan vara *accepterad* i en språkgemenskap.
- 3) En norm man *bör följa* är en sådan norm som har *giltighet* i en språkgemenskap.

Teleman (1979:15 f.) gör en liknande åtskillnad mellan *kodifierad norm*, *faktisk norm* och *upplevd norm*, då han menar att den faktiska normen kan skilja sig från den upplevda normen på flera olika sätt. Detta eftersom man ofta tror att man själv uppträder på ett annat sätt än vad man faktiskt gör: ”de omedvetna normer som styr ens handlande stämmer alltså inte med ens föreställningar om de normer man medvetet går in för och som man tror att man följer”. Även om någon starkt upplever att han eller hon följer en viss norm, och medvetet går in för att följa den, innebär detta inte att normen följs i handling. Att en upplevd norm ska kunna kallas för faktisk innebär att den i sådana fall måste styra personens språkliga beteende.

2.4 Undersökningar inom liknande områden

Eftersom denna uppsats till stor del behandlar hur olika språkbrukare använder sitt språk genom korrigerings av text, anser jag att det är passande att presentera ett urval relevanta studier inom liknande områden.

Margareta Westman (2001) presenterar i ”Standardnormen i skriftspråk” en undersökning med avsikt att testa språkkänslan och bruket av standardnormen med hjälp av ett korrekturläsningstest hos svensklärare, svenskstudenter, lärarkandidater och tidningsredaktörer. Resultatet visade att överensstämmelsen mellan de olika gruppernas korrigerings var mycket stor, men att lärarna tillhörde den grupp som gjorde flest markeringar i texten. På grund av den variation som uppstår i informanternas textkorrigerings drar Westman (2001:126) slutsatsen att standardnormen är ”en sorts ideal norm, från vilket det är normalt att avvika”. Hon konstaterar även att avvikelserna från den ideala normen kan vara ”mer eller mindre frekventa och mer eller mindre godtagbara” och att skribenten själv kan bestämma hurdan relationen mellan texten och standardnormen ska vara både genom medvetna och omedvetna val av uttryck.

I ”Korrekturläsning – en ögonöppnare?” (1997) gör Gunilla Byrman en undersökning om hur tre olika grupper av språkbrukare; journalistaspiranter, grundskollärarstudenter i svenska och historia samt gymnasister i humanistisk avgångsklass, utför ett korrekturläsningstest. Syftet med studien är bland annat att utreda om korrekturprov kan ha en funktion inom språkundervisningen i skolan. Resultatet visade att journalistaspiranterna hittade flest fel, följt av de blivande lärarna och därefter gymnasisterna. Byrmans menar att det är svårt att dra säkra slutsatser förutom att ”det finns en djungel av föreställningar om korrekthet”. Hon menar dock att korrekturläsningstest skulle kunna vara gynnsamt som diagnosinstrument för skolelevens fortsatta utveckling av skrivförmågan. Detta för att öva upp den egna analytiska förmågan och träning i skriftspråksbehandling. Korrekturläsningstest anser Byrman skulle öppna ögonen på elever som då bättre lär sig hur de ska arbeta med sina egna texter.

I avhandlingen *Bearbetning av nyhetstext* (2000) undersöker Amelie Oestreicher journalisters arbete och bearbetning av text vid sex olika dagstidningar. Studien avser främst att undersöka de ingrepp som görs i bearbetningen av texterna samt undersöka vilken betydelse dessa ingrepp har i avseendet att producera nyhetstexter. Oestreicher undersöker sambandet mellan tryckta normkällor och den faktiska bearbetningen av texterna, samt även organisationen kring textgranskningen. Resultatet visar att granskningen av texterna är ett omsorgsfullt kollektivt arbete, där korrigerings sker i alla textdelar och ”där normer explicit görs på ett sätt som är svårt att finna motsvarigheter till med de tryckta texterna som enda underlag” (Oestreicher 2000:182).

Forskning kring hur människor reagerar på stavfel har fått ett gediget tillskott under senare år i form av olika språkriktighetsexperiment ledda av docent Lars Melin vid Stockholms universitet. Undersökningarna har genomförts av en grupp C- och D-uppsatsstudenter med mål att se hur olika typer av stavfel i texter påverkar läsaren. Studierna visar att läsningen av en text förlängs om den innehåller stavfel och att även förtroendet för texten minskar. Dessutom visar experimenten att stavfelen skapar irritation. I vissa av experimenten fastlås även att en text med stavfel bedöms mer negativt i stort, till skillnad från exakt samma text utan inplanterade stavfel (Melin 2006:4 ff.).

3 Metod

Denna uppsats omfattar två delstudier som utgår från kvalitativ respektive kvantitativ metod. Anledningen till valet av två delstudier är att de avser att komplettera varandra, och att de tillsammans torde ge en större helhetsbild av begreppet språkkänsla. För att kunna svara mot uppsatsens syfte är denna studie till stor del experimentell. Utgångspunkten för diskussion och analys av de olika frågeställningarna i syftesformuleringen, är därmed informanternas resultat av experimentet. I den kvantitativa delstudien består experimentet av en korrekturläsningstext (bilaga 1) samt en kompletterande enkät med frågor om informanterna samt attitydfrågor om det egna skriftspråket (bilaga 3). I den kvalitativa delstudien består experimentet förutom av texten och enkäten även av ett testformulär (bilaga 2) samt en intervju.

3.1 Utförande av experimentet

Samtliga informanter i de båda delstudierna kontaktades individuellt och delgavs noggranna anvisningar om experimentets utförande. Informanterna upplystes om undersökningens syfte med viss modifikation för att de inte medvetet eller omedvetet skulle styra resultatet i någon riktning.² Vidare anvisningar inför varje delmoment i experimentet presenterades noggrant.

Den kvantitativa delstudien genomfördes enskilt av 42 informanter (samt 10 informanter i en kontrollgrupp) under icke-kontrollerade former. Att individuellt övervaka samtliga informanter i denna delstudie ansågs vara alltför tidskrävande. Informanterna fick därmed utföra de olika testen på egen hand och informerades tydligt om vikten av att följa anvisningarna, och att inte överskrida maxtiden för delmomenten (30 minuter för texten och 10 minuter för enkäten). Informanterna anvisades att korrigera en text med en stor mängd olika språkfel, så att den skulle upplevas acceptabel och korrekt. Dessutom anvisades informanterna om att besvara den tvåsidiga enkäten.

Den kvalitativa, utökade delstudien genomfördes av 7 informanter från informantgruppen i den kvantitativa delstudien. Denna delstudie utfördes individuellt och under kontrollerade former med instruktioner från uppsatsförfattaren själv. Experimentet utökades i denna delstudie med att förutom texten och enkäten även omfatta ett testformulär samt en intervju. Maxtiden för ifyllnad av formuläret var 30 minuter. För att undvika att testformuläret skulle påverka resultatet för texten genomförde de flesta informanter delmomentet med texten tidigast två dagar efter experimentet med formuläret.

För att användbarheten i varje delmoment i experimentet skulle kunna verifieras, ingick formulär, text samt enkät i en inledande pilotstudie med 3 testpersoner. Denna pilotstudie resulterade i vissa efterföljande ändringar av experimentmaterialet innan det presenterades för informanterna. Material och analysgenomförande för båda delstudierna presenteras mer genomgripande i kapitel 4.

² Testdeltagarna delgavs att studien var en attitydundersökning om svenska språket och att det var ett test om hur olika människor använder sig av vissa grammatiska konstruktioner i skriftspråk. En viktig aspekt är att de även informerades om att studien inte handlade om att träget leta efter fel, utan att den berörde deras egen acceptans till språket.

3.2 Metodval

Definitioner av kvalitativ och kvantitativ metod som används i denna uppsats hänvisas till Lagerholm (2005). Kvantitativa studier beskrivs där ge översiktliga resultat i ett brett perspektiv, medan kvalitativa studier i stället beskrivs ge en djupare bild av färre undersökningsenheter. Dock fokuseras den kvalitativa metoden i denna studie eftersom den undersöker det unika med varje informant i sig. Detta berättigar till en mer djupgående individuell analys av varje informant. För att kunna se om det finns möjlighet att göra någon typ av generalisering mellan fler informanter, kompletteras uppsatsen med en delstudie av kvantitativt slag. Att kombinera dessa två metoder anser jag ger en större helhetsbild av de olika nivåer som språkkänslan innefattar.

3.3 Informanturval

För den kvalitativa delstudien har informanturvalet gjorts icke-slumpmässigt på ett strategiskt sätt, så till vida att informanterna har valts ur olika kön- och åldersgrupper (se Trost 1994:31 f.). Anledningen till urvalsprincipen är att den anses bringa variation i urvalet och följaktligen även i resultatet. Populationen, ur vilken urvalet har gjorts, består av människor med svenska som modersmål i åldrarna 20–70 år, som inte har läst svenska på eftergymnasial nivå (med undantag för en informant, se nedan). Urvalet anses kunna ge en bild av hur en bred grupp allmänna språkbrukare använder och reflekterar över sitt eget skriftspråk. Informanterna är indelade i två åldersgrupper: yngre (20–40 år) och äldre (41–70 år), där 2 män respektive 2 kvinnor finns representerade i vardera grupper, förutom i den yngre gruppen där endast 1 man är representerad. Urvalet på 7 informanter är inte representativt i statistisk mening, utan avser enbart att kunna resultera i individuella analyser.

I den kvantitativa delstudien har urvalet gjorts ur samma population som ovan. Urvalet har skett på ett icke-slumpmässigt sätt och utgörs av en grupp på 42 personer med både kvinnor och män. För att få en intressant vinkling i studien tillkommer en kontrollgrupp med tio informanter vilka anses ha stor kunskap i svenska. Dessa har högre universitetsstudier inom svenskämnet (7 informanter), eller är verksamma journalister (3 informanter). En av dessa informanter återfinns även i den kvalitativa delen. Att begära att resultatet i den kvantitativa delstudien ska spegla ett allmängiltigt förhållande anses inte vara rimligt på grund av den ringa materialmängden. Däremot anses antalet informanter kunna vara tillräckligt för att man från informanternas resultat ska kunna se vissa tendenser till hur språkkänslan manifesteras. Detta anser jag berättigar att kunna göra vissa generaliserande jämförelser. Att i stället undersöka en i flera avseenden heterogen grupp, med exakt samma bakgrund anser jag inte hade varit lika intressant i denna studie. Samtliga informanter garanteras anonymitet i uppsatsen och har därmed tilldelats fingerade namn.

4 Material

Följande kapitel redogör för det material som har använts i undersökningen, samt vilka språkfel som har inplanterats i testformulär samt i korrekturläsningstext. Ett delkapitel lämnas till att resonera kring eventuell kritik mot uppsatsens material och metod.

4.1 Korrekturläsningstext

Texten (bilaga 1) som används i experimentet är hämtad från nyhetstidningen *Finnveden Västbo* (2006) och har korrigerats och modifierats inför experimentet.³ Texten har även anpassats på vissa sätt till de inplanterade språkfelen. Detta gjordes genom försiktig omformulering av meningar samt viss meningskomplettering. Texten är i omgjort skick 4 044 tecken lång (med blanksteg) och har ett LIX-värde på 41. Informanterna anvisades vid testsituationen att läsa texten och markera sådant de själva ansåg var oacceptabelt. Anledningen till markering anses vara att de själva inte accepterar det ursprungliga uttrycket. En viktig aspekt är att informanterna i anvisningarna upplystes om att syftet med studien inte var att de träget skulle *leta* efter fel, utan att de enbart skulle markera sådant de själva inte skulle skriva i text. Detta för att experimentet inte skulle likna en rättskrivning. Berättigandet till bruket av korrekturläsningstext som testmetod för det faktiska språkbruket hänvisas till Westman (2001:119) och Oestreicher (2000:39).

Resultatbearbetning har skett enligt följande: Markering av inplanterade språkfel genererar i en poäng.⁴ För poäng krävs inte att formuleringen har skrivits om (dock har majoriteten av informanterna skrivit om markerade uttryck). Sammanlagd poängsumma står i detta sammanhang för informantens faktiska språkbruk. Om en hel mening har skrivits om räknas språkfel i denna mening som markerade, däremot inte om meningen enbart är understruken.

4.2 Testformulär

Testformuläret (bilaga 2) består av 65 olika fristående meningar och ingår endast i den kvalitativa delstudien. Meningarna är skrivna av uppsatsförfattaren, med hjälp av *Språkriktighetsboken* (2005), *Svenska Akademiens språklära* (Hultman 2003) samt *Svenska skrivregler* (2000). Av de 65 meningarna innehåller 60 vardera ett fel, som kan korreleras till likalydande fel i texten. Fem meningar är alltså korrekta och utgör kontrollmeningar som inte medräknas i resultatet. Detta för att kunna avleda informanterna genom upplysningen om att formuläret består av både korrekta och inkorrekta meningar. Informanterna anvisades vid testsituationen

³ Språkvetare Moa Lundberg har bistått med språkgranskning av korrekturläsningstexten både innan och efter inplantering av fel.Handledare Åsa Brumark har bidragit med granskning och godkännande av text och formulär.

⁴ Markering i texten avser någon form av textingrepp. Här utgår jag från Oestreichers (2000:58) definition av ingrepp: *strykning, utbyte, omflyttning* och *tillägg*. Som komplettering i denna studie avses även *understrykning* som markering.

att ta ställning till varje mening, och kryssa i den ruta som bäst överensstämde med den spontana reaktionen av meningen. Svartalternativen formuleras enligt följande: *skriver själv*, *skriver inte själv* samt *accepterar* (till nöds acceptabel i text hos andra – extraruta för att kunna mäta acceptansen).⁵ Informanterna ombads att noga markera eventuella fel i meningarna. Syftet med formuläret är att få en antydning till hur informanterna uppges att de själva skulle agera i en skrivsituation. I och med att samma fel som finns med i testformuläret även finns i texten kan en jämförelse göras mellan uppgiven inställning till språket och faktiskt språkbruk.

Analys av testformuläret har skett enligt följande metod: varje markering i *skriver ej själv*-kolumnen eller i *accepterar*-kolumnen genererar i en poäng. Det bör poängteras att några av meningarna inte har någon markering, men genererar ändå i en poäng. Däremot ges inte poäng till meningar där något annat än själva felet har markerats. Markering i *skriver själv*-kolumnen ger noll poäng, eftersom denna markering visar att informanten uppges att hon eller han själv skulle kunna skriva på ett liknande sätt. Sammanlagd poäng utgör därmed i detta sammanhang totalsumman för informanternas uppfattning om det egna språket.

4.3 Enkät

Enkäten består av sammanlagt tio frågor som berör informanternas bakgrund (ålder, kön, utbildning och yrke), läs- och skrivvanor, attityd till andras skrivande samt attityd till det egna skrivandet. Bakgrundsinformation är till för att få en överblick av informantgruppen och behandlas inte i själva resultatet för den kvantitativa studien. Fråga 10 (attitydfrågan) är ändå viktig i båda delstudier eftersom svaret på denna fråga utgör en mätvariabel i frågeställningen om korrelationen mellan hur informanterna upplever att de skriver och hur de faktiskt skriver. Frågan avser att se hur nära informanterna anser sig vara standardnormen i skrift. Svaret på frågan ges på en skala mellan 1 och 5, där 1 anses vara långt ifrån och 5 anses vara nära standardnormen i skrift. (Bilaga 3 utgör en komprimerad version av enkäten med minskad stilstorlek.)

4.4 Intervju

Den kvalitativa delstudien kompletteras med en intervju för varje informant. Frågorna är enligt följande:

- Tänker du på hur du använder språket när du skriver?
- Vet du när du skriver rätt eller fel?
- Anser du dig vara noggrann eller inte noggrann när du skriver?
- Känner du dig säker eller osäker när du skriver?
- Brukar du uppmärksamma fel i texter?

⁵ Inspiration till formuläret och de olika svartalternativen är hämtad från en enkät tillhörande en artikel av Josephson (2000). Formuläret har framställts för att kunna testa de egna normföreställningarna.

4.5 Val av språkfel

Val av språkfel i såväl text som formulär har skett med utgångspunkt i Byrmans (1997) undersökning där språkfelen indelas i fyra kategorier: *syntax*, *ord*, *tecken* och *stil*. I denna uppsats har felen utökats med kategorin *pronomen/formord*. Var och en av kategorierna omfattar här tolv olika språkfel. Vissa av de olika felen i kategorierna har använts mer än en gång, vilket markeras inom parentes i tablå 1. Vid konstruktionen av de olika felen har *Språkriktighetsboken* (2005), *Svenska Akademiens språklära* (Hultman 2003), *Svenska skrivregler* (1999) samt *SAOL* (2006) konsulterats. Likt Byrman (1997:249) anser jag att felkategorierna kan ”representera olika sidor av felspektrumet”, men att de inte alltid är ”solklara exempel på en viss typ, och kategoriseringen får därför ses som provisorisk”. Tablå 1 redovisar de inplanterade språkfelen. Vissa fel är inte helt identiska i formuläret och i texten, vilket i dessa fall markeras efter de respektive språkfelen:

Pronomen/formord	Tecken	Syntax
<i>De/dem</i>	Bindestreck	Ordföljd (2 st.)
Genitiv – <i>dens</i>	Talstreck	Dubbelt supinum
<i>Han</i> som objekt	Citattecken	Symmetribrott (2 st.)/ <i>att</i> -bortfall (i formulär)
<i>Sina/deras</i> (2 st.)	Förkortning	Syftningsfel
Könsneutralt pronomen – <i>han</i>	Särskrivning	Kongruensfel (2 st.)
<i>Och</i> i stället för <i>att</i>	Sammanskrivning (3 st.)	Satsradning
<i>Dels...men också</i>	Liten bokstav	<i>Både</i>
<i>Även fast</i>	Stor bokstav	Adverbialupprepning
<i>Tack vare</i>	Sifferuttryck	Subjektsregeln
<i>Komma underfund om</i>	Ellipsfel (...)	
<i>Före/innan</i>		
Ord (texten)	Ord (formuläret)	Stil
<i>Förstås</i>	<i>Förstås</i>	Upprepning/ uppr. konst. – <i>gör den</i>
<i>Hitills</i>	<i>Hitills</i>	Kortform – <i>starta</i>
<i>Välkänt</i>	<i>Välkänt</i>	Talspråklig form (8 st.)
<i>Spejjar</i>	<i>Mustach</i>	Dubblering med <i>så</i>
<i>Ombygda</i>	<i>Noggrannt</i>	Dubblering med <i>då</i>
<i>Järnvägstation</i>	<i>Benämningen</i>	
<i>Pitoreska</i>	<i>Bedömma</i>	
<i>Benämning</i>	<i>Flygit</i>	
<i>Genuitet</i>	<i>Eleminera</i>	
<i>Ungnarnas</i>	<i>Jämföra</i>	
<i>Gästgivaregården</i>	<i>Succesivt</i>	
<i>Iordningsställts</i>	<i>Aggressiv</i>	

Tablå 1. Feltyper i experimentet

4.6 Metod- och materialkritik

Att avsiktligt söka efter svårigheter i uppsatsens metod och material anser jag bidrar till en större medvetenhet om eventuella risker med studien, av vilka ett urval redogörs för nedan.

Vid språkvetenskapliga experiment, särskilt vid icke-kontrollerade sådana, är det uppenbart att felkällor kan uppkomma. Det enda som egentligen kan garanteras är att informanterna har erhållit identiska anvisningar; att den sedan har tolkats och följts på samma vis kan bara antas. Att psykologiska faktorer hos informanterna såsom inställning, intresse, stress, text- och skrivvana samt aktuell sinnesstämning även kan påverka experimentet är uppenbart. Så även det faktum att informanterna är medvetna om att de befinner sig i en experimentsituation.

Att över huvud taget göra en studie som berör människors uppfattning om det egna språkbruket kan antas vara komplicerat. Den metalingvistiska medvetenheten hos människor anses överlag inte vara särskilt hög, och därmed finns en risk att svaren tenderar att likna det ideala språkbruket mer än det faktiska språkbruket. Detta är något jag har varit medveten om sedan uppsatsens första skede, samtidigt som denna svårighet har inspirerat mig att göra ett försök att studera den. Som Thelander (1979:118) menar måste man ha i åtanke att ”som alla rapporteringar om eget språkbruk måste dessa uppgifter naturligtvis tas med en nypa salt”. Denna studie avser däremot inte att återge exakta definitioner om språkuppfattningen. Den tar heller inte i anspråk att ge bevis på hur människan tänker. Studiens syfte är således att se vissa *tendenser* för hur en grupp språkbrukares språkkänsla manifesterar sig.

Risker finns även med testformuläret eftersom fel tolkning av instruktioner kan bidra till att experimentet misstolkas att i stället enbart handla om att hitta fel. Formulärets berättigande som mätmetod kan även påverkas av ärligheten i svaren både vad gäller formulär och enkätfrågor. Berörda risker har jag försökt att motverka genom att vara mycket tydlig i anvisningarna inför experimentet.

Vad gäller korrekturläsningstexten menar Melin (2000b:115) att: ”en mindre vanlig metod är att själv bearbeta texter och sedan testa dem på försökspersoner”. Att utföra denna ovanliga metod kan således innebära risker. Man kan även resonera kring giltigheten i metoden att låta texten mäta informanternas faktiska språkanvändning. En risk kan vara att texten möjligen kan ge indikationer på hur informanterna själva skulle agera i en korrigeringsituation, men att den inte är någon garanti för att samma ingrepp skulle göras i en egenskriven text. Här följer jag dock Oestreicher (2000) och Westman (2001) som berättigar korrekturtextens giltighet som mätmetod. Även Byrman (1997:248) korrelerar resultatet i korrekturläsningen med just språkförmåga, vilket är ett ytterligare stöd för min metod.

Trots dessa nämnda risker anser jag att material och metod i denna studie har stort värde. Att vara medveten om eventuella felkällor anser jag är mycket viktigt för studien.

5 Kvalitativ delstudie

Följande resultatredovisning redogör för uppsatsens kvalitativa delstudie. Resultaten för varje enskild informant redovisas individuellt, med en kompletterande redogörelse för intervju- och enkätresultat. Resultatredovisningen avser att vara en direkt och objektiv beskrivning av utfallet i studien. Uppsatsens specifika frågeställningar behandlas därmed här inte enskilt. I sista delkapitlet diskuteras resultatet för samtliga informanter. Respektive frågeställning från syftesdefinitionen utgör avsnittsrubriker för att diskussionen ska bli så tydlig som möjligt. Summorna inom parentes i uppställningen utgör poängsumman av de totalt 60 inplanterade felen i respektive test. Siffrorna nedan anger poängsummorna för respektive feltypskategori, där tolv är den maximala poängen för respektive kategori.

5.1 Resultatredovisning

5.1.1 Anna

Informant: Kvinna, äldre, arbetar inom vården (tidigare sekreterare), 9-årig grundskola, 3-årigt gymnasium, ej akademisk examen.

5.1.1.1 Experimentresultat

Resultatet för informant 1 (Anna) visar att informantens uppfattning om det egna språket i denna situation är relativt samstämmig med hur hon använder språket i en skrivsituation. De feltypsgrupper som har fått flest och minst antal poäng är i de båda testen *pronomen/formord* respektive *ord*. Poängen mellan feltypsgrupperna i experimentet delas upp enligt följande:

Formulär (38)

Pronomen/formord: 11
Tecken: 7
Syntax: 8
Ord: 4
Stil: 8

Text (33)

Pronomen/formord: 11
Tecken: 7
Syntax: 7
Ord: 2
Stil: 6

I formuläret visas inga tendenser till att informanten uppger sig använda uttryck som markeras med fel, utan samtliga meningar som felmarkerats tillhör kolumnerna *skriver ej själv* och *accepterar*. I den senare kolumnen finns fem kryss, vilket ger uttryck för en svag acceptans för felaktiga uttryck hos andra skribenter. Intrycket blir att informanten inte vill att felaktiga uttryck ska användas av någon. Anna är tydlig med att ge förslag på ändringar av de olika språkfelen i både formulär och text. I texten finns en felaktig ändring, då *livaktiga* i meningen *sambällsföreningen är även livaktiga i...* har ändrats till *aktiva*, vilket leder till samma kongruensfel i meningen. Övriga ingrepp, som inte avser de inplanterade språkfelen, uppgår till 14 stycken och avser främst omformulering av meningar samt kommatering.

5.1.1.2 Intervju- och enkätresultat

Av resultatet att döma har Anna en uppfattning om sitt språk som stämmer överens med hur hon använder det i en faktisk skrivsituation. Hon svarar i enkäten att hon till viss del anser sig vara språkligt medveten, men att både dagsläge och situation styr hur hon ser på sitt eget språk och sin språkliga nivå. På fråga 10 i enkäten gör Anna ett antagande om att hon befinner sig mellan markeringarna *varken eller* och *ganska nära* (mellan 3 och 4 på skalan). Ibland när hon skriver och försöker få ned tankarna på papper, kan hon bli osäker på hur hon ska göra så att texten inte blir svårförståelig och krånglig. Samtidigt beskriver hon sig vara en noggrann skribent med höga ambitioner att skriva korrekt i både formella och informella situationer.

Jag tänker mycket på hur jag använder orden och hur jag ska föra fram mitt budskap. Det är min personlighet, min läggning sedan barnsben att vara noggrann. Jag har det inom mig att folk ska tycka att det jag skriver är okej. Men jag blir faktiskt mindre petig med åren. (Anna)

Anna anser att det är speciellt viktigt att vara korrekt vid skrivandet av formella skrivelser, eller texter med "kanslisvenska" såsom myndighetsbrev och protokoll. Men även vardagliga brev, e-post och arbetsrelaterade skrivelser som journalanteckningar och meddelanden är Anna mycket noggrann med. Hon menar att hon ofta försöker att skriva korrekt, men är medveten om att det ibland blir fel och att hon gör misstag. Speciellt sker felen i tidspressade situationer, eftersom Anna ofta behöver god tid på sig när hon skriver. Att även andra skriver korrekt anser hon är viktigt, speciellt för att missförstånd ska kunna undvikas. Men enstaka språkfel i andras texter reagerar hon inte nämnvärt på om sammanhanget och innehållet ändå är tydliga. Hon anser heller inte att stavfel påverkar förtroendet för en text. Noggrannheten blir tydlig i både formuläret och texten då Anna skriver tydliga markeringar och förslag till ändringar även i korrekta meningar. Att själv föreslå omformuleringar skulle kunna vara ett tecken på "språkligt självförtroende". Något som inte är säkert i Annas fall, då hon ger ett intryck av att uppleva sig själv som en svag skribent. En av anledningarna till osäkerheten är att hon numera inte skriver lika mycket i sitt arbete som hon gjorde under den period då hon arbetade som sekreterare.

Jag var bra på att skriva förut, men är inte det längre. Jag har nog lite dåligt självförtroende rent språkligt. Jag lutar inte alltid på att jag formulerar mig rätt och använder rätt ord. Man borde ju luta på sig själv. Men när jag vet att jag har skrivit rätt blir jag glad. (Anna)

5.1.2 Linn

Informant: Kvinna, yngre, Studerande (tidigare maskinoperatör), 9-årig grundskola, 3-årigt gymnasium, snart färdig ingenjörsexamen, har ej läst svenska på eftergymnasial nivå.

5.1.2.1 Experimentresultat

Av resultatet går att uttyda att informant 2 (Linn) har en uppfattning om hur hon använder sitt språk som i detta experiment inte skiljer sig mot hur det faktiska bruket ser ut. Följande uppdelning visar att *ord* är informantens svaga kategori i experimentet, och att *stil* i stället är hennes starkare.

Formulär (37)

Pronomen/formord: 10
Tecken: 7
Syntax: 8
Ord: 3
Stil: 9

Text (37)

Pronomen/formord: 8
Tecken: 7
Syntax: 8
Ord: 4
Stil: 10

I formuläret uppgår andelen kryss i *accepterar*-kolumnen till 20 procent, vilket kan tyda på en acceptans av felaktiga uttryck. Av de meningar som tillhör *skriver själv*-kolumnen finns inga fel markerade. I de andra kolumnerna har åtta korrekta ord/uttryck i olika meningar markerats utöver felen. Av dessa ger flertalet uttryck för att vara osäkerhetsmarkörer för om uttrycket är godtagbart i korrekt svenska. Exempel på dessa markeringar är ord som *man* i meningen *Terapeuten menar att man absolut inte ...*, och *väldigt* i meningen *...eftersom hon såg väldigt ung ut*. I texten finns utöver de olika felmarkeringarna ytterligare tolv markeringar som främst avser förslag på alternativa formuleringar. Ett fåtal av dessa ändringar blir däremot felaktiga då till exempel *busshållplatsen* ändras till *busshållplatsen*, och *gästgivaregården* ändras till *Gästgivaregården*.

5.1.2.2 Intervju- och enkätresultat

Linn uppger på fråga 10 att hon tror att hon befinner sig *ganska nära* skriftspråksnormen (4 på skalan). Hon ger av resultatet intrycket att vara säker i sitt språk med anledning av flertalet korrigeringar och ändringar. Den uppgivna höga uppfattningen om den egna skrivförmågan i enkätfrågan, ger skenet av en hög språklig säkerhet. Men själv anser Linn att hon känner sig relativt osäker som skribent och att hon gärna håller sig till det som hon tror sig kunna. Osäkerheten uppkommer i synnerhet i situationer där hon är medveten om att kommunikationspartnern är en skicklig och uppmärksam skribent, då hon kan känna sig i underläge. Däremot anser hon sig vara väl medveten om sitt eget språk, i det avseendet att hon tror sig veta att "det faktiskt inte är helt korrekt" (cit.).

En del saker i språket är jag bättre på eftersom jag faktiskt får rätta andra i skolan. Men vissa saker är jag osäker på. Jag tror att jag kan saker, men vet att jag inte alltid är hundra procent säker på det jag gör. Jag är medveten om tillfällena då jag skriver fel, men kan ofta inte riktigt komma fram till hur en korrekt formulering i sådana fall skulle lyda. (Linn)

Trots osäkerheten är Linn tydlig med att hon är oerhört noggrann i sitt skrivande. Hon tänker ofta på hur hon behandlar språket, och är mån om att skriva så korrekt som möjligt i formella situationer. Även e-postmeddelanden, som är det hon främst skriver i informella sammanhang, är ofta noggrant formulerade. I studierna skriver hon vanligtvis på ett formellt vetenskapligt sätt i form av anteckningar och rapporter, vilket även påverkar synen på skriftspråket i övrigt. I formuläret kommenterar hon att ord som *väldigt* inte får förekomma i de skrivförhållanden hon vanligen befinner sig i. Detta ökar i sig osäkerheten för vad som är tillåtet att skriva och inte utanför skolans domäner. Vad gäller stavfel anser hon sig vara noggrann med att leta efter dem i rapporter och i litteratur i skolan.

Jag uppmärksammar inte alla fel, men en del. Stavfel gör egentligen inte så mycket, bara de inte stör läsningen. Frekvent förekommande fel kan vara störande. Jag vet att jag själv kan skriva fel, men kan ha svårt att sätta fingret på vad som egentligen ska ändras. (Linn)

5.1.3 Emil

Informant: Man, äldre, Studerande (tidigare chefsbefattning), 9-årig grundskola, 4-årigt gymnasium, tre olika akademiska examina, har ej läst svenska på eftergymnasial nivå.

5.1.3.1 Experimentresultat

Resultatet visar att informant 3 (Emil) har högre poäng i testet om den egna språkuppfattningen än i experimenttexten. Resultatet mellan formulär och text skiljer sig inte nämnvärt åt. Av nedanstående poängöversikt kan utläsas att kategorin *ord* tillhör informantens svagaste kategori och att kategorierna *stil* och *syntax* tillhör hans starkaste:

Formulär (44)

Pronomen/formord: 9
Tecken: 9
Syntax: 10
Ord: 6
Stil: 10

Text (47)

Pronomen/formord: 10
Tecken: 9
Syntax: 12
Ord: 6
Stil: 10

I formuläret visar Emil en stark tendens till att acceptera andra skribenters bruk av felaktiga former, då andelen kryss i *accepterar*-kolumnen uppgår till 26,5 procent. Men han poängterar att toleransen gäller i mer vardagliga sammanhang. Av dessa anser han att stüfel är de mest acceptabla. Emil uppger även att han själv anser sig använda uttryck som han är medveten om innehåller fel. Av meningarna i *skriver själv*-kolumnen anser han att 11,5 procent innehåller någon typ av fel, främst inom kategorin *syntax*. Markeringarna i formulär och text är mycket noggranna och består vanligen av både understrykning och kommentar. I texten förekommer 17 extramarkeringar. Markeringarna berör främst förslag på omformuleringar och ordval.

5.1.3.2 Intervju- och enkätresultat

Både resultat och intervju visar tydligt på att informanten anser att han är medveten om hur han använder sitt eget språk. På attitydfrågan i enkäten uppger Emil att han ligger *mycket nära* det korrekta skriftspråket när han själv skriver (5 på skalan). Att han är medveten om hur han använder språket beror enligt honom själv på en ”oerhörd” (cit.) träning i formell skriftlig framställning. Under sitt tidigare arbete som kanslichef tillhörde skrivandet av protokoll och officiella handlingar vardagligt arbete. Anledningen till att Emil vill skriva så pass korrekt anser han själv är att den så kallade ”kanslisen” fortfarande gör sig bemärkt, och att skrivkunnskapen och korrektheten i sig utgör markörer för kulturell- och social identitet. Att även andra besitter denna förmåga i formella sammanhang, menar han är av stor vikt då det visar på en respekt för mottagaren. Trots denna träning i formellt skriftspråk väljer Emil ibland att skriva på ett mer informellt sätt i andra situationer.

Jag försöker att anpassa mitt skriftspråk till den kommunikativa situation jag är i. Språket fordrar anpassning. Det finns ett antal standardvarianter som jag skiftar mellan. Jag använder gärna ett lite äldre språk och anser att jag har den stil som användes på 1950- och -60-talen under mina universitetsstudier. (Emil)

Emil anser att han är både mycket säker och mycket noggrann i sitt skrivande. Noggrannheten blir stundtals lidande av viss tidspress, vilket medför en del kompromisser med språket. Både formuläret och texten visar tydligt på att Emil arbetar omsorgsfullt med sitt språk. Emil anser att rätt stavning av samtliga ord inte är lika viktigt som att innehållet är förståeligt och att texten är flytande.

Jag är inte så uppmärksam på stavfel, de stör mig inte så mycket. Däremot stör det mig om stilen är stolpig och om läsningen hindras. Rena formella saker bryr jag mig inte så mycket om, förutom i lagtexter och annat där allt måste vara korrekt. Perfektionismen är kreativitetens dödsfiende. (Emil)

5.1.4 Lovisa

Informant: Kvinna, yngre, Gymnasielärare i svenska, 9-årig grundskola, 3-årigt gymnasium, har akademisk examen, har läst svenska upp till c-nivå på högskolan.

5.1.4.1 Experimentresultat

Resultatet av formuläret hos informant 4 (Lovisa) visar sig överensstämma relativt väl med textresultatet. Experimentet visar att Lovisas starkaste kategori är *pronomen/formord*, då samtliga i denna kategori är markerade i båda tester, och den svagaste är *syntax*.

Formulär (51)

Pronomen/formord: 12
Tecken: 9
Syntax: 8
Ord: 10
Stil: 12

Text (49)

Pronomen/formord: 12
Tecken: 10
Syntax: 10
Ord: 7
Stil: 10

En tydlig tendens i formuläret är att informanten visar stor acceptans för andras bruk av felaktiga uttryck, då 41,5 procent av kryssen finns i *accepterar*-kolumnen. Av feltyperna visar Lovisa störst acceptans för stilfel och syntaxfel. Endast 11,5 procent av kryssen tillhör *skriver själv*-kolumnen. Förutom markeringar av de olika språkfelen är ytterligare fem ord markerade i formuläret, men är utan kommentar, vilket gör att tolkning av dessa inte kan göras. I texten finns 24 markeringar utöver de inplanterade felen. Dessa markeringar avser främst ord- och teckenval samt strykningar, men följs sällan av någon ytterligare kommentar. Endast en av dessa markeringar kompletteras med en längre utläggning om förslag på omformulering.

5.1.4.2 Intervju- och enkätresultat

Såväl formulär som text visar på en hög säkerhet för informantens bruk av de feltypsgrupper som ingår i experimentet. Dock anger informanten i enkäten att hon varken anser sig vara *nära* eller *långt ifrån* den svenska standardnormen för skriftspråk (3 på skalan). Svaret kommenterar hon enligt följande: ”eftersom jag går på känsla snarare än på vetenskapen om vad som är

korrekt, svarar jag *varken eller*". I enkäten uppger Lovisa att hon till viss del anser sig vara språkligt medveten, men att hon inte är säker på vilken språklig nivå hon befinner på. Den språkliga medvetenheten manifesterar sig i att hon anser sig ha en mycket god känsla för vad som är rätt och fel.

Säkerheten i språket har jag med mig som en stadig grund. Jag är mån om att alltid skriva så bra som möjligt, och tar ofta lång tid på mig, även när jag bara skriver ett kort mail. Det kan nästan kännas lite handikappande att jag alltid måste tänka på att skriva så korrekt. Men jag vill helt enkelt inte att någon ska kunna anklaga mig för att ha ett dåligt språk. (Lovisa)

För Lovisa är det inte enbart relevant att vara noggrann i formella situationer, utan även när hon skriver kortare mail eller brev. Hon understryker att hon medvetet försöker att anpassa språket efter situationen. Noggrannheten ökar ofta när hon kommunicerar med personer som hon inte känner, eftersom hon då inte vill lägga sig på en för låg språklig nivå. Däremot kan hon vid vissa tillfällen avsiktligt skriva felaktigt, men är då mån om att kommunikationspartnern förstår medvetenheten i felet. Att andra språkbrukare är noggranna med språket i formella situationer är inte något som är självklart för Lovisa. Situationen avgör ofta hur relevant korrektheten är. Hon anser heller inte att fel i texter påverkar henne på ett negativt sätt eller att det får henne att tappa förtroende för texten.

Det kan ibland vara förlösande och avslappnande med språkfel. Det visar på språkets förändring och att det kan vara tillåtet att skriva på olika sätt. Jag accepterar mycket mer nu än vad jag gjorde förut, när jag precis hade börjat läsa svenska på högskolan. Då plågade jag min omgivning med språkregler. Nu vore det pinsamt att göra något sådant för att visa vad jag kan. (Lovisa)

5.1.5 Lars

Informant: Man, äldre, arbetsledare, 7-årig grundskola, har ej akademisk examen.

5.1.5.1 Experimentresultat

Resultatet för informant 5 (Lars) uppvisar en tydlig skillnad mellan formulär och text. Detta medför att Lars uppfattning om sitt eget språkbruk i detta experiment skiljer sig från hur han själv skriver i just detta sammanhang. Av nedanstående översikt av poängen i de olika testen går att utläsa att informantens svagaste feltypskategori är *ord* och att den starkaste är *syntax*:

Formulär (30)

Pronomen/formord: 5
Tecken: 8
Syntax: 10
Ord: 0
Stil: 7

Text (22)

Pronomen/formord: 2
Tecken: 7
Syntax: 8
Ord: 0
Stil: 5

Resultatet visar att informanten har en relativt svag acceptans för felaktiga uttryck hos andra, då kryssen i *accepterar*-kolumnen utgör tio procent av samtliga kryss. Kryssen i *skriver ej själv*

kolumnen utgör den största andelen med sina 50 procent. Dock ger inte samtliga markeringar i denna kolumn poäng eftersom fyra av markeringarna avser annat än de inplanterade felen. Även i *accepterar*-kolumnen finns en markering där ordet *terapeuten* har markerats som felaktig utan vidare kommentar. Utöver markeringarna av feltyperna i texten förekommer ytterligare tio markeringar. Flertalet av dessa avser kommativering och förslag på att särskilja vissa ord. Två av markeringarna kompletteras med längre kommentarer.

5.1.5.2 Intervju- och enkätresultat

Av experimentet att döma finns en skillnad mellan hur informanten uppfattar att han skriver och hur han använder språket i en faktisk skrivsituation. Informanten anger vid fråga tio i enkäten att han upplever att han befinner sig *ganska långt ifrån* standardnormen för svenskt skriftspråk (2 på skalan), vilket ger en anvisning om hur han betraktar sin egen språkförmåga. Lars har i intervjun svårt att svara på om han anser sig vara språkligt medveten, och vilken språklig nivå han befinner sig på. Han menar att han ofta tycker sig veta hur formuleringar borde lyda, och att han följer sin egen känsla för vad han upplever vara rätt eller inte.

Jag saknar teoretiska kunskaper men har ändå en magkänsla som jag går efter när jag skriver, om det sedan är rätt eller fel kan jag inte svara på. Känslan måste jag förlita mig på. Jag känner mig ganska säker när jag skriver och sitter sällan och väger fram och tillbaka mellan olika formuleringar. (Lars)

En av anledningarna till att Lars känner att han måste lita på sin egen språkkänsla är att han vanligen skriver sent på nätterna under tidspress, då koncentrationen inte är som störst. Vid dessa tillfällen har han sällan möjlighet att gå igenom texten ytterligare, utan litar på att texten är korrekt. Lars uppger att han kanske inte är så noggrann som han skulle vilja vara, men ändå att han försöker att skriva så korrekt svenska som möjligt efter ”den bristande kunskap” som han anser att han har. Anledningen till att han själv vill skriva korrekt, vilket han även anser att andra bör göra, är att han vill undvika språkliga missförstånd. Däremot menar han att språkfel i texter sällan stör honom, eftersom det mest elementära är att man som läsare får förståelse för innehållet. Inom sitt yrke läser och skriver Lars arbetsrelaterade skrivelser ett flertal gånger i veckan. På sin fritid läser han ofta politiska dokument och tidningar och skriver ofta e-post.

5.1.6 Elisabeth

Informant: Kvinna, äldre, arbetar inom vården, 9-årig grundskola, sjuksköterskeutbildning, har ej läst svenska på eftergymnasial nivå.

5.1.6.1 Experimentresultat

Experimentresultatet visar att informant 6 (Elisabeth) uppvisar en viss skillnad mellan uppgiven språkanvändning och faktiskt språkbruk. Av de olika feltypsgrupperna visar resultatet att Elisabeths svagaste kategori är *tecken*, medan hennes starkaste är *stil*.

Formulär (31)

Pronomen/formord: 7
Tecken: 3
Syntax: 9
Ord: 3
Stil: 9

Text (26)

Pronomen/formord: 6
Tecken: 1
Syntax: 4
Ord: 6
Stil: 9

I formuläret är 26,5 procent av kryssen i *accepterar*-kolumnen, vilket anses betyda att informanten har en relativt stor acceptans för bruk av felaktiga uttryck hos andra. Störst acceptans visar hon för kategorin *ord*. Av kryssen tillhör endast 26,5 procent *skriver själv*-kolumnen, vilket anses vara en liten andel med tanke på resultatet. Detta visar sig bero på att informanten har markerat annat än de inplanterade språkfelen vid tolv av de förkryssade meningarna i *skriver ej*- och *accepterar*-kolumnerna. Dessa markeringar är övervägande förslag på kommatering. Två ytterligare markeringar som avser kommatering har gjorts i *skriver själv*-kolumnen. I texten har informanten gjort 13 ytterligare markeringar som inte berör de inplanterade språkfelen. Markeringarna avser i detta fall kommatering och omformulering av meningar. Enbart ett fåtal av markeringarna har kompletterats med kortare kommentarer.

5.1.6.2 Intervju- och enkätresultat

På attitydfrågan i enkäten svarar informanten att hon upplever att hon befinner sig någonstans mellan *varken eller* och *ganska nära* på skalan för närheten till det korrekta skriftspråket (mellan 3 och 4 på skalan). Elisabeth menar att hon upplever sig vara medveten om hur hon använder språket, och att hon ofta tänker på hur hon skriver i olika sammanhang. Hon menar även att hon är uppmärksam på när hon själv skriver på ett felaktigt sätt. Elisabeth anser att stavning tillhör ett av hennes språkliga problemområden.

Jag tror att jag är medveten om vilken nivå jag ligger på i mitt skrivande, men tycker inte att jag är speciellt duktig. Men jag skriver i alla fall inte talspråkligt, utan tänker efter lite mer. Men jag är inte så duktig som jag skulle vilja vara. (Elisabeth)

Elisabeth anser inte att hon har några större problem med att formulera sig i skrift, utan känner sig ganska säker på strukturen och upplägget i en text. Hon framhäver att hon oftast försöker att använda ett enkelt språk för att texten ska bli mer lättförståelig. Om det hon skriver blir alltför komplicerat försöker hon att välja ett enklare alternativ. Hon är mån om att skriva så korrekt som möjligt i formella sammanhang, vilket oftast blir vid skrivandet av journalanteckningar och offentliga handlingar i arbetet. Noggrannheten är däremot inte alltid prioriterad, utan ofta läser hon bara snabbt igenom texten för att se om den är förståelig.

5.1.7 Thomas

Informant: Man, yngre, systemutvecklare, 9-årig grundskola, 3-årigt gymnasium, har ej akademisk examen.

5.1.7.1 Experimentresultat

Resultatet visar att det inte föreligger någon märkbar skillnad mellan formuläret och texten för informant 7 (Thomas). Det finns en skillnad mellan vilka feltypsgrupper som har markerats i de olika testen. *Tecken* är informantens starkaste kategori över lag. Intressant är att iaktta att kategorin *pronomen/formord* som är svagast i formuläret, även är den starkaste i testtexten.

Formulär (40)

Pronomen/formord: 6
Tecken: 11
Syntax: 6
Ord: 7
Stil: 10

Text (41)

Pronomen/formord: 11
Tecken: 9
Syntax: 8
Ord: 5
Stil: 8

I formuläret tillhör 25 procent av kryssen *accepterar*-kolumnen, vilket är en lika stor andel som kryssen i *skriver själv*-kolumnen. Av kategorierna accepteras främst *tecken*. Ett bortfall sker i formulärets poängräkning eftersom informanten vid några av meningarna har markerat annat än de inplanterade felen. Exempel på detta är *pittoreska* och *vårt* som har markerats som felstavade trots att de är korrekta. Flertalet markeringar i formuläret kompletteras med kommentarer och förslag på ändringar. I texten tillkommer 16 markeringar utöver språkfelsmarkeringarna. De kompletterande markeringarna avser främst kommatering och ordval.

5.1.6.2 Intervju- och enkätresultat

På attitydfrågan i enkäten ger informanten uttryck att vara säker på sitt språk, då han svarar att han anser sig vara nära standardnormen i skrift (5 på skalan). Informanten beskriver att han ofta är medveten om hur han skriver eftersom han i en skrivsituation alltid har ett syfte att uppnå. Detta syfte vinklar han på olika sätt beroende på situationen.

Jag är oftast beräknande när jag använder skrivet språk eftersom jag vill uppnå mer än att bara genomföra informationsutbyte. Jag tänker på hur jag använder språket och är noga med att anpassa mig så att det passar nivån hos mottagaren. Det är alltid en balansgång att försöka ligga på en lagom nivå för att få ut störst effekt med det man skriver. (Thomas)

Thomas anser sig vara mycket noggrann i sitt skrivande och läser ofta igenom texter ett flertal gånger efter att han har skrivit dem. Noggrannheten gäller inte enbart i formella sammanhang utan även då han skriver enklare meddelanden och e-post. Det formella skriftspråket använder han främst på arbetet (men även på fritiden) då han skriver arbetsrelaterade skrivelser såsom teknisk dokumentation, systembeskrivningar och beställningar.

Formellt språk krävs i formella sammanhang och jag skriver nästan alltid så. Att använda sig av det formella språket har med respekt för mottagaren att göra. (Thomas)

Att även andra skribenter är noggranna i sitt skrivande tycker Thomas är viktigt. Olika språkfel anser han sänker intrycket av texten som då också förlorar sin seriositet. Thomas menar att han vid vissa tillfällen medvetet leker med olika möjligheter i språket för att ge det en viss vinkling. En strategi kan vara att han skriver talspråkligt eller att han lägger in stavfel i texten.

5. 2 Diskussion

Följande delkapitel är en diskussion om resultatet för den kvalitativa delstudien med återkoppling till uppsatsens syfte. Underlaget för diskussionen är de frågeställningar som fastställdes ur syftesdefinitionen, och som i sig utgör fem individuella diskussionsavsnitt. Då denna kvalitativa delstudie inte avser att göra några generaliserande jämförelser kommer diskussionen att utgå från informanternas individuella resultat. Däremot görs en gemensam diskussion, i stället för att diskutera samtliga individuella resultat var för sig. Detta kan medföra att flera informanternas ofta likalydande resultat diskuteras ihop. Diskussionen tar inte anspråk på att dra några generella slutsatser kring eventuell likhet mellan resultaten.

5.2.1 Faktiskt språkbruk

Frågeställning 1: Hur ser språkbrukarnas faktiska bruk av skriftspråket ut?

Oestreicher (2000) finner att granskning och korrigerande av text är viktiga delar i skrivprocessen och gör texten till en bättre produkt samt övar upp den analytiska förmågan hos språkbrukarna. En del av uppsatsens syfte är att experimentellt studera det faktiska språkbruket just genom korrigerande av text. Som generell iakttagelse kan understrykas att denna del av experimentsituationen ansågs vara mycket krävande av informanterna själva. Flera av dem uttryckte oro för deras egna prestationer, och ansåg att de troligen hade missat en hel del fel. Oron var märkbart störst bland kvinnorna. Av antalet markeringar och korrigeringar i texten att döma konstaterar jag att skrivsituationen var komplicerad för de medverkande. Detta eftersom många fel har förbisetts, men att också många frågande kommentarer har gjorts.

Jag bör likt Westman (2001:120) påpeka att informanterna har olika inställning i en situation som denna, vilket säkerligen påverkar resultatet. Även vanan att skriva och korrekturläsa är sannolikt en påverkande faktor. Precis som Melin (2000a:204 f.) menar kan olika orsaker göra att skribenten har svårt att hålla uppmärksamheten till den språkliga formen vid korrekturläsning, vilket kan komplicera situationen ytterligare: "[...] Det behövs något särskilt för att vi ska byta perspektiv från innehåll till språklig form. Oftast betar vi oss ungefär som i trafiken: det är viktigare vart vi ska än hur vi kör. [...] det är när något överraskande händer eller när vi ska lösa problem som vi måste kunna skifta perspektiv. Så också i språkets värld". Att kunna peka ut vad som är korrekt eller inte kan med fog förväntas vara svårt.

Likt Andersson (2000:4) menar har vissa av oss språkbrukare yrken där läsning och skrivning spelar en aktiv roll. Att mycket skrivande i arbetet påverkar det skriftliga språkbruket är tydligt i denna studie. De informanter som anger att de skriver och läser dagligen i sitt yrke är även de som fått bland de högsta poängen i korrekturläsningstestet (Thomas, Emil och Linn). Ett övergripande drag bland informanterna är att de även har gjort markeringar vid en mängd annat än just de inplanterade felen. Precis som Olsson (2002:22) konstaterar i sin undersökning om normuppfattning, är resultatet oväntat just på grund av de många extramarkeringarna. Dessa övriga markeringar avser främst omformuleringar av meningar samt kommativering. Även ordval och strykning av ord är vanliga markeringar. Markeringarna skiljer sig markant mellan informanterna, då en del har valt att göra längre utläggningar om förslag till alternativ formulering, medan andra har markerat lite försiktigt i kanten eller enbart strukit under. De informanter med flest antal extramarkeringar är Lovisa och Emil, med 24

respektive 17 markeringar var. De som har skrivit mest påfallande markeringar med långa kommentarer och utläggningar är Anna och Linn. Det kan även påpekas att det är dessa två kvinnor som konstateras vara de mest osäkra i studien; det språkliga självförtroendet är märkbart skadat trots den höga skrivförmågan hos dem båda.

Med avseende på de korrigeringar man gör i text menar Melin (2000a:213 ff.) att det finns olika skribentpersonligheter som vardera använder olika skriv- och korrigeringsstrategier. Dessa korrigeringar konstaterar Melin kan säga mycket om skrivandets psykologi. Skrivarepersonligheter går inte att utse av denna typ av test, då det skulle kräva att informanterna skrev egna texter under övervakning. Melin (2000a:215) presenterar de olika korrigeringarna enligt följande: a) *här*-ändringar: ändringar inom meningen, b) *där*-ändringar: ändring mellan meningar *eller* hel- eller del av mening flyttas, c) *smak*-ändringar: ändring av nyansering i texten, d) *sak*-ändring: ändring så att innehållet förändras påtagligt. Av de extramarkeringar som informanterna dock har gjort kan konstateras att dessa till störst del avser *här*- samt *smak*-ändringar. Anledningen är att flera av informanterna väljer att omformulera meningar och ge förslag på andra val av ord. Många markeringar, speciellt hos Anna, visar på en hög vilja att ändra i texten och ge egna förslag på formuleringar och uttryck som kan förbättra texten.

Byrman (1997:246) visar i sin undersökning att markeringar och ändringar emellertid kan leda till felaktigheter. I hennes undersökning har vissa av informanterna korrigerat från rätt till fel: ”det som händer är ofta att den som rättar hoppar i galen tunna, när de egna kunskaperna inte är tillräckliga”. Detta fenomen kan även märkas i denna studie, då felaktiga markeringar förekommer på ett flertal ställen. Linn ändrar exempelvis ordet *buss hållplatsen* till *buss hållsplatsen* och Lars ändrar *cykelmonteringen* till *cykel monteringen*. Att undersökningen inte ger några klara svar på hur informanternas språkbruk ser ut är lätt att konstatera. Detta ingår heller inte i syftet. Resultatet ger ändå en inblick i hur språkbrukarnas faktiska skriftspråk ter sig genom korrigering av text.

5.2.2 Standardnorm

Frågeställning 2: Hur förhåller sig språkbrukarna till standardnormen i skrift?

Informanterna anvisades vid experimentet att enbart rätta sådant de själva inte kan acceptera i text. Därför förmodas markeringarna visa det som informanterna anser är oacceptabelt och stridande mot deras uppfattning om standardnormen i skrift. Westman (2001:119) konstaterar att denna uppfattning om standardnormen inte alltid stämmer överens med hur man själv använder språket. Däremot anser jag ändå att markeringarna i texten kan ge en bild av hur informanterna relaterar till standardnormen. Som Telemann (1979:17 f.) konstaterar blir normerna i ett språk tydliga främst när någon praktiserar dem på ett sätt som vi inte är vana vid, utan som i stället strider mot vår egen normkänsla. Att normkänslan hos informanterna i denna studie främst reagerar på vissa kategorier är tydligt. Bland markeringarna vid de inplanterade språkfelen kan man se att var och en av informanterna främst markerar felkategorierna *pronomen/formord* och *stil*. Att kategorin *stil* som främst innefattar talspråkliga uttryck är flitigt markerad kan möjligen relateras till det som *Språkriktighetsboken* (2005:17) tar upp angående relationen mellan talspråk och skriftspråk. Talspråk har fått en allmänt negativ stämpel när det förekommer i skrift, eftersom det av vissa anses vara dåligt språkbruk och stridande mot standardnormen. Behovet av att markera skillnaden mellan talspråk och skriftspråk kan vara en grund till att informanterna kraftfullt vill ta avstånd från dessa

talspråkliga uttryck i texten. Bland annat har Linn kommenterat vissa av uttrycken som ”ej skriftspråk”. Anna påpekar att talspråkliga former har blivit mer accepterade i allmänhet. Hon säger att hon själv har uppmärksammat att uttrycket *sej* har blivit allt vanligare i offentligt skriftspråk, men att hon ändå har gått den säkra vägen och markerat *ordet* som felaktigt. Att skriften har blivit mer talspråksnära är något som även *Språkriktighetsboken* (2005:19) konstaterar: ”det [har] skett kraftiga förskjutningar i vad som är normalt stilläge i olika sammanhang”. Resultatet visar även på en samstämmig bild av hur informanterna reagerar på kategorin *ord*. Kategorin är inte så flitigt markerad trots att det är denna kategori som Westman (2001:121) menar finns tydligast kodifierad i *SAOL*. En anledning till detta kan vara att flera av informanterna har svårt att finna den korrekta stavningen. En annan anledning kan vara att acceptansen är större gentemot ord än mot övriga kategorier. En slutsats är i alla fall att felaktigt skrivna ord inte tycks skapa någon större uppmärksamhet, med undantag för Lovisa som markerar en mängd felstavade ord i texten.

Att flera av informanterna i sina kommentarer har påpekat att ”så kan man inte skriva”, ”fattar ej”, ”ej rätt ord”, ”ofullständig mening”, påvisar vikten av att texter bör vara tydliga i sitt uttryckssätt för att den ska kunna vara förstälilig för läsaren. Som *Språkriktighetsboken* (2005:17 f.) påpekar finns ett behov av att skriftspråket ska vara standardiserat just för att öka tydligheten och minska oklarheter i text. Att brott mot standardnormen kan manifesteras sig på ett flertal olika sätt är något som Telemann (1997:73 f.) klargör. Denna undersökning särskiljer dock inte på olika normbrott eftersom samtliga fel i texten har inplanterats avsiktligt. Man kan ändå fråga sig på vilket sätt de olika felen tros påverka texten. I denna situation där antalet fel är mycket stort kan man tänka sig att samtliga av Telemanns förklaringar (se avsnitt 2.1.4) för hur felen påverkar läsningen kan stämma in. Detta eftersom informanterna har påpekat att texten är mycket svårläslig, ogreppbar och kräver lång lästid. Även kommentarerna ”hela texten skulle behöva skrivas om” och ”texten är dåligt skriven” kan påvisa hur de olika normbrotten påverkar texten.

Av vad som kan utläsas av de enskilda informanternas relation och attityd till standardnormen kan man konstatera att det finns många åsikter och tankar om vad som anses vara korrekt i språket. Samtliga informanter klargör att de trots att de inte alltid är noggranna ändå är måna om att försöka skriva så korrekt svenska som möjligt i offentliga sammanhang, vilket tyder på en allmän strävan att vilja hålla sig så nära standardnormen som möjligt.

5.2.3 Språkuppfattning

Frågeställning 3: Hur uppfattar språkbrukarna sitt eget bruk av skriftspråket?

Språkbrukarnas uppfattning om det egna skriftspråket studeras främst genom testformuläret. Informanterna anvisades i experimentet att ange hur de själva skriver, vilket avser att ge en bild av hur de tror att de använder språket. Telemann (1979:15 f.) hävdar att uppfattningen om de språknormer man själv följer, inte alltid stämmer överens med hur man verkligen skriver. Denna tanke har även Widmark (1973:20) snuddat vid då hon i sin undersökning om språkkuttal konstaterar att: ”uppgifterna om det egna uttalet är säkert att betrakta som en mera ideell norm som man kanske i vissa situationer följer, men ofta bara tror sig följa”. På grund av denna osäkerhet anvisades informanterna mycket noggrant att vara så ärliga som möjligt i sina svar. Av formuläret att döma går det att konstatera att uppfattningen om språkbruket skiftar. Flera av informanterna utger sig för att vara mycket säkra på sitt språk, vilket resulterar

i få kryss i *skriver själv*-kolumnen, eftersom de upplever sig följa det korrekta språket (som Lovisa, Emil och Thomas). Andra har fler kryss i *skriver själv*-kolumnen vilket ger en annan bild av hur de upplever att de använder skriftspråket. En intressant iakttagelse är att Emil har flera kryss i *skriver själv*-kolumnen även om han i dessa meningar har markerat olika språkfel. Detta visar att han uppfattar meningarna som acceptabla i sitt eget skrivande trots att de innehåller fel. Fenomenet uppmärksammas även hos Lovisa som har markerat ordet *han*, vilket i en mening är tänkt att utgöra ett könsneutralt pronomen.

Av svaren på attitydfrågan i enkäten om uppfattningen av det egna skriftspråket (fråga tio), kan man utläsa att de individuella skillnaderna är stora hos informanterna. Svaret ska kunna ge upplysning om informantens bild av sitt eget språkbruk i relation till ”det korrekta språket”. Att frågan är mycket svår att ta ställning till är något som jag är medveten om, och ser därför svaret som informanternas subjektiva tolkning. Några av informanterna (Anna och Linn) som i intervjun uppger en osäkerhet för sitt eget skrivande, uppger ändå ett relativt säkert svar på attitydfrågan. Tolkningen av detta är inte uppenbar då svaren talar emot varandra. En av förklaringarna är möjligen att Anna och Linn är mer osäkra på själva upplägget av en text än formuleringar och stavning. Tvärtom visar Lovisa, som i intervjun anser sig vara säker på sitt eget skrivande, ändå inte ha ett avsevärt högt utlåtande om sin förmåga (3 på skalan). Svaret ställer sig i kontrast både till säkerheten, men också det faktiska språkbruket i detta sammanhang då Lovisa är den som faktiskt uppnår flest poäng av samtliga informanter. Även Lovisas svar är svårt att tolka, men kan tänkas bero på samma faktorer som vid ovan nämnda informanter. Säkerheten i språket kan för Lovisa vara på andra nivåer än vid stavning och formulering, vilket gör att hon känner osäkerhet för vad som är rätt och fel.

5.2.4 Korrelation

Frågeställning 4: Föreligger någon korrelation mellan hur språkbrukarna själva upplever att de skriver och hur de faktiskt skriver?

Med utgångspunkt i tidigare behandlade frågeställningar diskuteras i detta avsnitt ”den fängslande frågan”, som uttrycks i Dahlstedt (1980:289) om förhållandet mellan språkuppfattning och faktiskt språkbruk. Med koppling till syftet och hänvisning till Westmans tredelade normbegrepp (se kapitel 2.3) avser denna frågeställning att studera korrelationen mellan hur man uppfattar att man skriver och hur man faktiskt skriver. Dahlstedt (1980:289) hänvisar bland annat till Thelander (1979:118) som också snuddar vid denna fråga. Även Labov (1966) ägnade redan tidigt intresse åt denna fråga i sin undersökning om uttal i New York. I ett av testerna i undersökningen uppmanas informanterna att markera vilket uttal de anser är det korrekta samt vilket uttal de själva använder. Labov visar att informanterna ofta väljer att markera standardvarianten som korrekt och att de även uppger att de använder denna korrekta form själva. Dessa svar konstaterar Labov kan vara mycket missvisande: ”it is obvious that in many cases the respondent will not admit to using a variant pronunciation which he considers sub-standard” (Labov 1966:476 f.). För att överföra detta resonemang till min studie, där skriftspråket studeras, kan man ställa sig frågan hur informanternas uppfattning om den egna skrivförmågan stämmer överens med bruket av skriftspråket. Genom att informanterna, precis som hos Labovs informanter, har markerat vilka skrivformer de själva anser att de använder, kan man göra vissa jämförelser med hur de sedan faktiskt korrigerar texten. Ett hypotetiskt antagande skulle kunna vara att skillnaden mellan uppgivet

bruk och faktiskt bruk i praktiken borde visa sig vara stor i denna undersökning. Detta eftersom det allmänna antagandet om detta fenomen i litteraturen visar att uppfattningen oftast är större än den egentliga förmågan. Men samtidigt kan svaren tänkas bli det motsatta, eftersom informanterna möjligen vill framträda som mer korrekta i språkbruket än vad de egentligen är. Därmed antas de ta avstånd från flertalet felaktiga former i formuläret. Trots svårigheter i mätningen kan ändå frågan ställas hur korrelationen ser ut i undersökningen.

Av resultatet för testformuläret går att utläsa vissa individuella skillnader och likheter. Linn och Thomas uppvisar samma poängtal i testen med formulär och text, vilket inte innebär någon skillnad mellan uppgivet språkbruk och faktiskt språkbruk i detta fall. I Linn's fall är skillnaden mellan markeringarna av de olika feltypsgrupperna inte markant. Den största skillnaden är kategorin *pronomen/formord* som uppgår till tio poäng i formuläret och åtta poäng i texten. I Thomas fall är däremot skillnaden större då det skiljer fem poäng i kategorin *pronomen/formord* mellan formuläret och texten. Thomas verkar alltså korrigera fler fel i denna kategori än vad han själv uppger att han skulle reagera på. Anledningen till detta skulle kunna vara att han själv inte uppfattar att han skulle skriva på ett sätt som han faktiskt gör i en skrivsituation. Anna, Emil och Lovisa uppvisar en lite större skillnad mellan de olika testen. Emil har dessutom en lägre poängsumma på formulärtestet än texten, vilket antyder att han möjligen tror sig skriva mer felaktigt än vad han gör i detta sammanhang. För Lovisas del blir även resultatet intressant med tanke på att hon på fråga tio i enkäten kryssar för *varken eller*, men uppnår ett mycket högt resultat i experimentet. Enkätsvaret visar att Lovisa har en lägre uppfattning om sitt eget skrivande än vad hon faktiskt har när hon väl befinner sig i en skrivsituation. Anna uppvisar inte några större skillnader mellan de olika feltypsgrupperna mellan formuläret och texten, utan har ett jämnt resultat.

Lars och Elisabeth uppvisar dock en relativt stor skillnad mellan de båda testen. Resultaten kan vara tecken på att dessa informanter tror att de skriver på ett sätt som ligger närmare standardnormen, än vad de faktiskt gör i detta experiment. Särskilt Elisabeth uppvisar stora skillnader mellan *syntax*-felen, där hon i formuläret uppger att hon i tre fall av fyra skulle skriva korrekt, men i texten enbart korrigerar tre av felen. På fråga tio bedömer Lars sitt eget skrivande som ganska långt ifrån det ”korrekta skriftspråket”, och Elisabeth bedömer detta vara mellan *varken eller* och *ganska nära*, vilket ger indikationer på hur de uppfattar sitt eget språk. Att göra en bedömning om vad som sedan anses vara *långt ifrån* eller *nära* korrekt skriftspråk tillhör inte uppsatsens syfte, utan svaren på frågan används enbart för att se hur informanterna uppfattar sig själva. Resultatredovisningen visar således på en relativt blandad bild av korrelationen mellan uppfattat och faktiskt språkbruk. Att mätningen ändå uppvisar en viss skillnad mellan de olika testen kan tolkas som att vissa av informanterna har en uppfattning om att de använder sig av fler korrekta skriftspråksformer än vad de faktiskt gör.

5.2.5 Reflektion

Frågeställning 5: Hur reflekterar språkbrukarna över sitt eget skrivande?

Att studera hur informanterna reflekterar över det egna språkbruket och skrivandet anser jag är relevant i detta sammanhang eftersom reflekterandet även speglar uppfattningen om den egna språkkänslan. Med anledning av den allmänna svårigheten att studera psykologiska processer avser inte studien att mäta informanternas metalingvistiska kunskap, utan ämnar frambringa en bild av hur deras resonemang kring språket lyder. Resultatet kan tolkas att vara subjektiva åsikter från informanterna, med hänvisning till det Linell (1982:131) konstaterar att ”en vanlig språkbrukare kan sällan eller aldrig formulera de regler som gäller för hans språk”.

En väsentlig iakttagelse i studien är samtliga informanternas överraskande stora förmåga att tala om sitt eget språkbruk och skrivande. De flesta informanter, även de som inte dagligen arbetar med språket, svarar med lätthet och intresse på frågor av metalingvistisk art. Som Tornéus (1986:64) uttrycker finner många stor glädje över att just reflektera över språket. Variationen av svaren i informantgruppen är dock stor, eftersom vissa av dem uppvisar en större säkerhet och en positivare känsla i sin reflektion än andra. Emil och Thomas är exempel på dessa informanter. Några bakgrundsorsaker till detta går inte att peka ut, utan uppenbarligen finns en mängd olika sätt att reflektera kring sitt eget språk. Psykologiska orsaker såsom intresse, självförtroende och språkvana borde även spela in.

Att hög språklig medvetenhet inte korrelerar med hög språkuppfattning är tydligt eftersom flera av dem som anser sig vara medvetna om sitt eget språk, inte utger sig för att vara särskilt säkra i sitt skrivande. Ett exempel på detta är Elisabeth som uppger att hon inte anser sig vara så duktig som hon skulle vilja vara. Även Lovisa ingår i denna grupp och kommenterar sitt svar med ”är väl medveten om att mitt språk ej är helt korrekt”. Av dem som har svarat att de till viss del anser sig vara språkligt medvetna är variationen den samma. Här finns både Emil, som ger uttryck för att vara mycket språkligt säker, och Anna som menar att ”dagsläget styr” för vad hon anser om sitt eget språk och om medvetenheten är påkopplad eller inte.

Melin (2000a:204) påpekar att den språkliga medvetenheten inte är ständigt igång utan att språket kan hanteras på ”autopilot”. Människan använder oftast språket utan att uppmärksamma dess form, men ibland skiftar perspektivet och medvetenheten kopplas på. Detta sker ofta när språket inte fungerar som det ska och man plötsligt uppmärksammar någonting som är felaktigt. En övergripande tanke hos alla informanter är att de anser sig vara måna om att skriva så korrekt svenska som möjligt i offentliga sammanhang, vilket visar på en hög grad av reflektion av språkanvändningen. Denna korrekthet menar även flertalet informanter aktiveras hos dem själva i mindre officiella sammanhang.

Variationen i hur informanterna reflekterar över sitt eget språk är således stor. Men att informanterna faktiskt reflekterar över sitt eget språk är något som denna studie visar. Renberg (2006:131) konstaterar att reflektion över den egna språkanvändningen är viktigt för att man ska kunna bli en ännu bättre skribent: ”Genom att reflektera över språkets funktion i allmänhet och vår egen språkanvändning i synnerhet skaffar vi oss den medvetenhet som vi behöver för att utvecklas som talare, skribenter, läsare och lyssnare. [...] och man bör [...] ständigt reflektera över hur man använder sitt verktyg och hur man kan utveckla det”.

6 Kvantitativ delstudie

Följande kapitel redogör för uppsatsens kvantitativa delstudie med återkoppling till syftet. Kapitlet avser dels att vara en direkt beskrivning av resultatet i delstudien, dels en diskussion kring resultatet. Resultatsammanställning och diskussion utgår från generaliserande jämförelser mellan informanterna i studien. Däremot tas inga anspråk på att generaliseringarna ska vara allmängiltiga, utan speglar enbart förhållandena i detta sammanhang.

6.1 Resultatredovisning

6.1.1 Experimentresultat

Resultatet i den kvalitativa delstudien tyder på en relativt stor variation i informanternas utförande av experimentet, vilket tabell 1 visar. Majoriteten av informanterna placerar sig dock i den tredje högsta poänggruppen. Ingen av informanterna markerar mindre än tolv fel i experimentet. Endast en informant, en yngre kvinna, placerar sig i den högsta poänggruppen med 53 markerade fel. I kontrollgruppen hamnar den övervägande delen i den näst högsta gruppen. Två av de tre journalisterna i studien placerar sig högst av samtliga informanter med 54 respektive 53 markerade fel. (Tabellförklaring: *no* = antal informanter; % = procentandel av det totala antalet informanter.)

Tabell 1. Spridning av resultatet i den kvantitativa delstudien

Markerade fel	0–10		11–20		21–30		31–40		41–50		51–60	
	<i>no</i>	%	<i>no</i>	%	<i>no</i>	%	<i>no</i>	%	<i>no</i>	%	<i>no</i>	%
Informanter	0	0	4	10	13	31	16	38	8	19	1	2
Kontrollgrupp	0	0	0	0	2	20	2	20	4	40	2	20

Spridningen av hur frekvent de inplanterade felen i texten är markerade är mycket stor och utgör en spännvidd från 5 till 90 procents markering. Även variationen av vilka informanter som markerar respektive fel visar sig vara stor. Tabell 2 och 3 visar vilka tio fel som är minst respektive mest frekvent markerade. Tabellerna visar att markeringsfrekvensen är tämligen hög i och med att det tionde minst markerade ordet ändå markeras av en femtedel av informanterna. Resultatet visar även att 37 av de 60 felen markeras av minst 50 procent av informanterna, vilket kan ses som en stor andel.

Tabell 2. **Flest** markerade fel av informanterna

Språkfel	Markering i procent
1 <i>starta</i> (stil)	90
2 <i>sej</i> (stil)	90
3 <i>gör den</i> (stil)	90
4 <i>tilslut</i> (tecken)	88
5 <i>nåra</i> (stil)	88
6 <i>heldel</i> (tecken)	86
7 <i>dens</i> (pronomen/formord)	86
8 <i>dem</i> (pronomen/formord)	86
9 <i>typ</i> (stil)	83
10 <i>han</i> (pronomen/formord)	83
11 <i>genom att ställa in det...</i> (syntax)	81
12 <i>att intresset kommer...</i> (syntax)	81

Tabell 3. **Minst** markerade fel av informanterna

Språkfel	Markering i procent
1 <i>för att på så vis</i> (syntax)	5
2 <i>dels...men också</i> (pronomen/form.)	5
3 <i>gästgivaregården</i> (ord)	7
4 <i>-gjuteriet</i> (tecken)	10
5 <i>som sattes upp</i> (syntax)	10
6 <i>... , det blir ju så</i> (syntax)	14
7 <i>genuitet</i> (ord)	14
8 <i>järnvägsstation</i> (ord)	14
9 <i>iordningsställts</i> (ord)	19
10 <i>...</i> (tecken)	21
11 <i>både</i> (syntax)	21
12 <i>så</i> (stil)	24

De rikligast markerade feltypsgrupperna i informantgruppen är *stil* som utgör 25 procent av det totala antalet felmarkeringar (dvs. 339 av 1351 markeringar). *Pronomen/formord* samt *tecken* utgör vardera 20,5 procent av markeringarna, *syntax* utgör 19 procent och *ord* är den minst markerade kategorin med 15 procent.

I kontrollgruppen hittas åtta fel av samtliga informanter, varav två finns med på informantgruppens topplista: *gör den* och *heldel*. Resterande är: *välkänt, ullared, bla., tack vare, typ* samt *han* som objekt. De minst markerade felen är satsradningen *..., det blir ju så...* och symmetrifelet *...för att på så vis...*, som markeras av noll respektive en person i gruppen. Kontrollgruppen markerar en stor mängd fel, då resultatet visar att 45 av de 60 felen markeras av minst hälften av informanterna i gruppen. Även det faktum att 55 procent av felen markeras av 80 till 100 procent visar på en hög markeringsfrekvens.

Felmarkeringarna i informantgruppen kommenteras av en del informanter. Dessa kommentarer avser främst förslag på omformuleringar, ordval och strykningar. Speciell uppmärksamhet riktas mot några språkfel i texten vilka är fel på två olika sätt. Teckenfelet *trehundra åttio fem* kommenteras av en stor del av informanterna med ”borde vara 385”, ”stora tal skrivs i siffror”, varför poäng ges både för dem som insisterar på 385 och dem som vill skriva *trehundraåttiofem*. Även den felaktiga förkortningen *bla.* kommenteras av ett flertal informanter. En del vill att förkortningen skrivs ut till *bland annat*, andra nöjer sig med att lägga till en punkt – *bl.a.* Båda dessa varianter anses som rätt, även om *Svenska skrivregler* (2000) rekommenderar att man skriver ut förkortningar i text samt skriver stora tal i siffror.

Markeringar som avser annat än de inplanterade språkfelen uppgår till totalt 409 stycken (23 procent av samtliga 1760 markeringar). Extramarkeringarna utgör främst omformuleringar av meningar, ordval samt teckenval. Spridningen av markeringarna visar att 27 informanter har gjort 0–10 markeringar, elva informanter har gjort 11–20 markeringar, tre informanter har gjort 21–30 markeringar och en informant har gjort 32 markeringar. Spridningen av markeringarna korrelerar inte med resultatet, vilket betyder att informanter som gjort få markeringar befinner sig både i de låga och i de höga resultatgrupperna. Tabell 4 visar tolv frekventa extramarkeringar utan inbördes rangordning. I tabellen inräknas dock inte kommateckningsmarkeringar då oenigheten om kommatecken är stor bland informanterna. En uppräkningslista av alla förslag skulle därmed vara alltför omfattande.

Tabell 4. De mest frekventa extramarkeringarna av informanterna

Markering	Vanliga förslag till ändring/omformulering
<i>närmare</i>	<i>närmre; [sommaren] närmar sig</i>
<i>...då det här fanns både...</i>	<i>...då det fanns både...</i>
<i>shoppingentusiaster</i>	<i>shopping entusiaster; "talspråk", "felstavning"</i>
<i>...Skeppshult. En ort med ett...</i>	<i>Skeppshult, en ort med ett...</i>
<i>division 5</i>	<i>division fem</i>
<i>Skeppshults Bollklubb</i>	<i>Skeppshults bollklubb</i>
<i>..., där det råder lugn nu när...</i>	<i>Där råder det lugn; där råder lugn</i>
<i>solljuset</i>	<i>solgasset; solskenet</i>
<i>Förutom alla turister...</i>	<i>..., förutom alla turister (ej ny mening)</i>
<i>upptänkliga</i>	<i>möjliga; tänkbar; tänkliga</i>
<i>Här finns...även en lugn...</i>	<i>Här finns...en lugn atmosfär...</i>
<i>...varför han också har valt...</i>	<i>...varför han har valt...</i>

Bland extramarkeringarna i informantgruppen utgör felaktiga ändringar (när en korrekt formulering ändras till en felaktig) en mycket liten del. De felaktiga markeringarna som förekommer är främst på ordnivå såsom: *ända* → *enda*, *förmiddagskaffet* → *förmiddags kaffet*, *pittoresk* → *pitoreske*, *Nissanleden* → *Nissan leden*, *högsäsong* → *högsässong*.

I kontrollgruppen har 80 procent gjort en till tre extramarkeringar och 20 procent har gjort tio respektive 19 extramarkeringar. Journalisterna med högst resultat har gjort en respektive två extramarkeringar var. Totalt tre felaktiga markeringar finns i gruppen: *ändå* → *enda*, *han* → *hon* (könsneutralt pronomen), *iordningsställt* → *i ordningsställt*.

6.1.2 Enkätresultat

Enkätresultatet visar på en samstämmighet i svaret på fråga 7 (om man anser sig vara mån om att skriva korrekt svenska i offentliga sammanhang) eftersom 90 procent svarar *ja*. De 10 övriga procenten svarar att de *oftast* försöker att skriva korrekt. På fråga 8 (om man anser att det är viktigt att andra människor skriver korrekt i offentliga sammanhang) svarar 93 procent *ja*, fem procent *beror på* och två procent *nej*. På fråga 9 (om man anser sig vara språkligt medveten) svarar 48 procent *stämmer* medan 9 procent svarar *stämmer inte*. Resterande 43 procent svarar *stämmer till viss del*. I den grupp som svarar *stämmer* befinner sig 80 procent i någon av de tre högre resultatgrupperna och i den grupp som svarar *stämmer inte* befinner sig 50 procent i någon av de högre resultatgrupperna. Slutligen i den grupp som svarar *stämmer till viss del* befinner sig 39 procent i någon av de högre resultatgrupperna.

Av informanterna som svarar *stämmer* på fråga 9 skriver 75 procent någon form av kommentar till frågan som komplement. En tredjedel av kommentarerna berör noggrannhet i skrivandet: "jag är alltid noggrann och uppmärksam", "[noggrannhet är] viktigt för att framstå

som seriös”. En tredjedel anger bakomliggande orsaker till medvetenheten: ”genom mitt tidigare arbete”, ”akademiker har väl fostrats till att bli språkligt medvetna genom skriftliga arbeten”. Resten kommenterar språkform och intresse: ”jag tänker på hur språk är utformat och om det låter bra”, ”jag har lätt för att se hur ord ska stavas och böjas i olika grammatiska former...”, ”språk är ett stort intresse för mig”. Av gruppen som svarar *stämmer till viss del* gör samtliga utom en av informanterna kommentarer. Även i denna grupp anger drygt en tredjedel bakomliggande orsaker till den språkliga medvetenheten: ”har läst så pass mycket så man hör när det låter bra”, ”eftersom jag skriver så pass mycket har jag lärt mig vad jag behöver tänka extra mycket på för att skriva korrekt svenska”. Övriga informanter i gruppen anger någon typ av svårigheter med stavning, formulering eller skrivande: ”har en viss läs och skrivsvårighet”, ”har en del kunskaper men är inte alltid alltför medveten om hur man ska skriva”, ”ser kanske om något är rätt, men har inte koll rent grammatiskt”. Två av de fyra som svarar *stämmer inte* kommenterar enligt följande: ”jag vet att jag inte skriver särskilt bra men har ingen aning om vari felan ligger”, det jag skriver tror jag är rätt, men jag vet ju inte säkert...”.

I kontrollgruppen svarar 80 procent *ja* på fråga 7 och 20 procent svarar *oftast*. På fråga 8 svarar 90 procent *ja* och 10 procent *nej*. På fråga 9 svarar 60 procent *stämmer till viss del* och 40 procent svarar *stämmer*. I denna grupp är experimentresultatet blandat, men en intressant aspekt är att en av de journalister som har uppnått flest poäng i studien markerar *stämmer till viss del*. Av de åtta kommentarerna till fråga 9 som görs i kontrollgruppen är flertalet yrkesrelaterade: ”självklart har jag som journalist en del koll på språket [...] jag vet vissa saker som jag nästan jämt gör fel på eller inte tänker på”, ”när man jobbar så mycket med svenska språket som jag gör så får man en känsla för vad som känns bra och inte”, ”jag kan mycket om svenska språket, har jobbat med det i många år och har en bra språkkänsla”, ”jag vet förstås inte vilka fel jag gör, då skulle jag inte göra dem. Men jag tror ändå jag är ganska medveten om vad som kan bli fel och använder ordbok när jag är osäker”. Den sista frågan i enkäten (fråga 10) genererar i stor svarsvariation. Såsom tabell 5 visar går att konstatera att majoriteten av informanterna anger att de befinner sig vid 3,5 eller 4 på skalan, medan kontrollgruppen oftast anger en högre nivå. För tabellförklaring, se tabell 1. (Svarsalternativ 0–1,5 ingår inte i tabellen eftersom ingen av informanterna placerar sig vid dessa variabler.)

Tabell 5. Spridning av uppfattning om det egna skrivandet i relation till det korrekta skriftspråket (fråga 10)

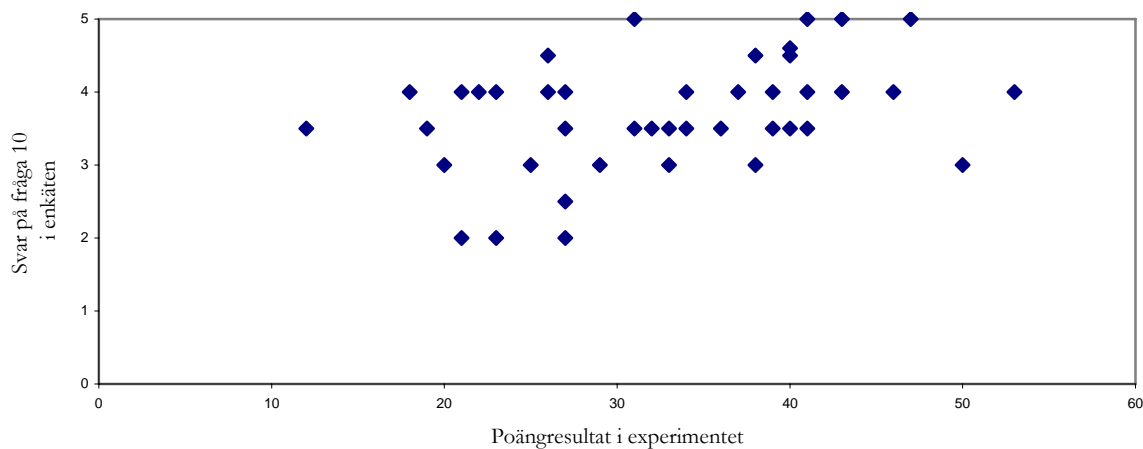
Svar	2		2,5		3		3,5		4		4,5		5	
	Ganska långt ifrån				Varken eller				Ganska nära				Nära	
	<i>no</i>	%	<i>no</i>	%	<i>no</i>	%	<i>no</i>	%	<i>no</i>	%	<i>no</i>	%	<i>no</i>	%
Informanter	3	7	1	2	6	14	11	26	13	31	4	10	4	10
Kontrollgrupp	0	0	0	0	3	30	0	0	3	30	3	30	1	10

Åtta av informanterna, med varierande svar, ger i samband med frågan kommentarer till svaret. Av dem som svarar 3,5 eller högre ges följande kommentarer: ”högsta betyg i svenska ger ett självförtroende som sitter kvar. Sen har jag klarat rättstavnings- och ordkunskapsprov

under lärarutbildningen. Men jag är medveten om att det är långt kvar innan jag blir helt korrekt”, ”jag försöker att alltid använda korrekt svenska”, ”har svårt att se objektivt på mitt skrivande och har inte all kunskap om hur man bör skriva men försöker vara medveten”, ”jag tror jag är nära men känner väl inte till alla regler”. Övriga informanter kommenterar svaren enligt följande: ”jag kan i mitt yrke skriva ’kortfattat’, dvs. hoppa över vissa ord”, ”var längesedan jag läste svenska och skriver gärna ’talsvenska’ utan att jag tänker på det”, ”jag skulle kunna bli bättre men är ändå inte tillräckligt motiverad att lägga ner tid på att lära mig”.

I kontrollgruppen ges tre kommentarer till fråga 10: ”jag anser att i offentliga sammanhang ska man följa de språkregler som finns. Det gör jag och jag har inga problem att göra det”, ”jag har läst svenska på universitetet, så jag borde kunna veta hur man ska skriva, men jag tror att jag gör flera fel ändå”, ”spektrat på de texter jag läser är från sex- till sjuåringars första berättelser till forskningslitteratur. Det är svårt att placera in mig själv där emellan”.

För att kunna se om någon korrelation föreligger mellan informanternas språkuppfattning och faktiska språkbruk har en sambandsanalys gjorts (enligt Eggeby & Söderberg 1999:58 ff.). Denna analys utgår från informanternas svar på frågan om uppfattningen om det egna skrivandet (fråga 10) och resultatet i korrekturläsningstestet. Ett positivt samband mellan de båda variablerna skulle innebära att höga värden från den ena variabeln svarade mot höga värden i den andra variabeln. Ett starkt positivt samband skulle i sådana fall betyda att informanternas experimentresultat påtagligt ökar ju högre uppfattning de har om sitt eget skrivande. Figur 2 visar på ett visst positivt samband mellan höga värden i y-axeln (lodrät axel) och x-axeln (horisontell axel) då punktsvärmen tenderar att stiga åt höger. Detta medför att hög uppfattning om språkförmågan tenderar att utfalla i höga testresultat. Men man kan konstatera att de individuella punktvärdena varierar och inte helt korrelerar med de olika variablerna. Av de informanter som befinner sig i de tre lägre resultatgrupperna har tio informanter angivit ett högre svar än tre på skalan på fråga 10. Resterande sju har angivit lägre än tre på skalan. Av informanterna i de tre högre resultatgrupperna har enbart tre svarat som lägst *varken eller*. Resterande informanter visar på en något större tendens till högre uppfattning om det egna skrivandet. Även i kontrollgruppen visar en sambandsanalys på ett positivt samband mellan de två variablerna. Höga resultat i experimentet verkar här korrelera med en hög uppfattning om det egna språkbruket.

Figur 2. Samband mellan uppfattning och faktiskt språkbruk

6.2 Diskussion

För att svara mot uppsatsens syfte utgår resultatdiskussionen från de fem frågeställningarna som definieras i syftesavsnittet. Av funktionella skäl diskuteras dessa här i vissa grupperade konstellationer. Diskussion kring frågeställning 1 och 2 utgör avsnitt 6.2.1 och diskussion kring frågeställning 3,4 och 5 utgör avsnitt 6.2.2 (se delkapitel 1.1 för frågeställningarna).

6.2.1 Faktiskt språkbruk och standardnorm

Som resultatet visar har informanterna en mängd olika uppfattningar om hur korrekturläsningstexten bör rättas, vilket därmed klargör att både det faktiska språkbruket och uppfattningen om standardnormen i hög grad varierar. Spridningen av resultatet uppvisar att jag i denna studie kan dra samma säkra slutsats som Byrman (1997:246) gör i sin undersökning: "[att] det finns en djungel av föreställningar om korrekthet. Osäkerheten är stor bland vanliga skribenter om vad som är rätt och fel". Trots den uppenbara osäkerheten anser jag att informanterna visar på ett stort engagemang och skicklighet i uppgiften eftersom 60 procent av dem faktiskt har markerat minst hälften av de inplanterade felen i texten. Anledningen till att inte någon informant har funnit alla fel, utan att den som är närmast markerar 90 procent av felen, kan vara av olika slag. Melin (2004:47) menar att "nästan alla upptäcker något fel men få upptäcker alla", vilket således tycks stämma in på denna studie. Att människan inte upptäcker alla fel menar Melin ger skäl för att den så kallade top down-informationen, den information vi har i huvudet om hur texten borde se ut, underlättar förståelsen på högre plan. Att texten är helt utan fel är inte något som Melin anser är av högsta prioritet, eftersom läsaren ändå anpassar sig till lässituationen.

Svårighetsgraden av felen är ur testkonstruktörens synvinkel ämnade att variera, vilket även resultaten visar då spännvidden är stor mellan markeringarna. Felmarkeringarna i texten korrelerar inte jämt med resultatet, vilket innebär att det inte enbart är de informanter med högst poäng som markerat de "svårare" felen. I resultatet finns exempel på de informanter med låg poängsumma som markerat mer komplicerade felkonstruktioner än andra. Resultatet ger även indikationer på att *stil* är den feltypsgrupp som informanterna främst markerar. Liksom i den andra delstudien kan de frekventa markeringarna av stil, och då främst talspråk, visa det som *Språkriktighetsboken* (2005:17 f.) menar, att talspråkliga former i skrift har fått en allmänt negativ stämpel. Vissa anser nämligen att detta är dåligt språkbruk och stridande mot standardnormen. Att *ord* är den minst markerade kategorin kan stödja den ovanstående teori som Melin har, att informationen från de redan skrivna orden inte behöver vara så stor för att läsaren ska kunna förstå texten. Detta medför att vissa informanter möjligen inte ens har upptäckt felaktiga uttryck som de vanligen skulle skriva på ett annat sätt. Westman (2001:120) poängterar att man i analys av korrekturläsningstext bör vara "ytterligt försiktig med att dra slutsatser av icke-markering. Det är en allmän erfarenhet att man inte kan 'se' allting i en text".

Osäkerheten om vad som är rätt och fel visar sig i de markeringar och kommentarer som informanterna gör. Flera av dessa inrymmer osäkerhetsmarkörer såsom "jag skulle nog skriva så här i stället...", "annat ord kanske?" eller på vissa ställen oerhört försiktiga understrykningar och små frågetecken i marginalen. Vissa av informanterna kan heller inte riktigt precisera vad som är felaktigt i meningen, utan skriver bara att meningen är dålig. Detta tyder på att de inte är helt säkra på hur formuleringen ska lyda. Dock framhävs kreativiteten i informanternas olika omformuleringar och kommentarer. Att en del av dessa formuleringar

skulle kunna vara mer lämpliga än de redan befintliga är något som inte är svårt att konstatera i vissa fall. Flera av textens svagheter, förutom språkfelen, uppenbarar sig lätt efter 42 personers korrekturläsning... Hur informanterna har valt att korrigera texten kan visa tendenser till hur deras skrivvana ser ut. Byrman (1997:246) bedömer att några av personerna i hennes studie inte skiljer mellan rätt och bättre, ”vilket är ett sundhetstecken eftersom de då har börjat att få upp ögonen för att korrigeringarna kanske ska gå under textens ytplan”. Ett exempel på detta är att de två journalisterna i kontrollgruppen, som är vana att redigera text, har flest rätt och samtidigt bara har en respektive två extramarkeringar var.

Experimentet visar således att det faktiska språkbruket och attityden till standardnormen varierar, men att vissa tendenser kan urskiljas i det mönster som uppvisas i experimentet.

6.2.2 Språkuppfattning, korrelation och reflektion

Resultatet visar att informanternas uppfattning om det egna skrivandet tycks vara relativt högt då man ser att medelvärdet för samtliga informanter på fråga tio uppgår till 3,69. De flesta informanter har angett ett svar högre än 3,5 på skalan från 1 till 5. Frågan som är utformad för att ge en värdering av informanternas uppfattning om det egna skrivandet, visar egentligen även tendenser till den språkliga säkerheten. En låg säkerhet skulle därför kunna innebära ett lägre svar. Den relativt låga frekvensen av kommentarer till frågan visar på att många informanter möjligen har svårt att förklara eller motivera sina svar. Troligen har inte samtliga informanter tidigare reflekterat över denna fråga. Fråga nio förefaller vara lättare att kommentera för informanterna, då majoriteten har motiverat sitt svar för denna fråga. Resultatet visar att informanterna över lag anser sig vara språkligt medvetna, då endast nio procent anger det motsatta på fråga nio. Flertalet av kommentarerna pekar även på denna språkliga medvetenhet då man får en bild av att många informanter verkar vara noggranna och insiktsfulla i sitt skrivande.

Likt Steensland (2002:62) menar kan man ha en viss uppfattning om det korrekta språkbruket, utan att för den skull använda språket på just det sättet i alla lägen: ”Det är ett känt faktum att vi inte alltid lever som vi lär.” Av sambandsanalysen kan man konstatera att detta uttalande till viss del stämmer även i denna studie. Men korrelationen mellan språkuppfattning och faktiskt språkbruk tenderar också att ha ett positivt samband. Dock förekommer en hel del variationer i svaren som bäst skulle kunna åskådliggöras genom individuella analyser. Dessa visar att uppfattningen kan visa ansatser till att vara högre än den faktiska förmågan i experimentet. Men även exempel på den motsatta tanken, att uppfattningen kan vara högre än den faktiska förmågan, förekommer i analysen. En intressant iakttagelse som pekar på variationen i experimentet är att figur 2 visar att den informant som fick lägst respektive högst resultat i korrekturläsningen inte uppvisar någon större skillnad på svaret av fråga tio. Vad gäller denna fråga, men även de andra frågorna i enkäten kan säkerligen språkligt självförtroende påverka resultatet.

En bild av informanternas språkuppfattning och språkliga reflektioner framträder genom experimentet. Bilden anses spegla stor variation, men även ett relativt högt språkligt självförtroende. Den kanske starkaste observationen är att den övervägande delen av informanterna understryker att de är måna om att vara noggranna när de skriver i offentliga sammanhang, samt att de även anser att andra skribenter bör vara det.

7 Avslutande diskussion

Följande kapitel är en avslutande diskussion för båda delstudierna i denna uppsats. Diskussionerna för de respektive delstudierna har i sig behandlat de fem frågeställningarna för att kunna besvara uppsatsens övergripande frågeställning – vad kan studien säga om språkkänslan hos informanterna? Bilden av informanternas språkkänsla tycks vara lik den som Westman (2001:126) själv ser i sin prövning av språkkänslan: ”Sammanfattningsvis blir mitt intryck att standardnormen – sedd som samlingsbegrepp för alla de regler som styr vår uppfattning om standardskriftspråket – är en sorts ideal norm, från vilket det är normalt att avvika.” Detta medför att variationen i informanternas resultat i Westmans undersökning även stämmer överens med denna studie. Trots osäkerheten att mäta den egna språkkänslan anser jag att studien visar en glimt av hur språkkänslans tre olika nivåer ser ut hos språkbrukarna. Språkkänslan, även kallad den inre grammatiken, är ett svåråtkomligt objekt att studera. Likt vad Platzack (1998:9) menar är inte ”den inre grammatiken direkt åtkomlig för studium. All empirisk evidens är indirekt – vi försöker sluta oss till den inre grammatikens uppbyggnad genom att studera dess effekter”. Således utgör experimentet ett sätt att studera ”effekterna” av hur språkkänslan ter sig. I resultat- och diskussionsavsnitt har de fem frågeställningarna besvarats, vilket även torde ha lett till att den övergripande frågeställningen har bemötts.

I studien framgår att man genom den använda metoden kan visa på högst intressanta iakttagelser om språkkänslans tre nivåer. Att särskilja dessa genom att formulera fem olika frågeställningar gör att man kan få fram intressanta belägg för metodens användbarhet. Resultatet visar att språkkänslan kommer till individuella uttryck hos samtliga informanter, vilket skapar en stor variation i informantgruppen. Dock visar de generaliserande jämförelserna i den kvantitativa delstudien på vissa likheter i informantgruppen. Slutsatser som kan dras från båda delstudier är först och främst att informanterna har visat ett överraskande stort engagemang i uppgiften och i experimentet. Även om experimentet uppfattades som komplicerat av många informanter visar markeringar och kommentarer på ett stort intresse för denna från informanternas sida.

Generella slutsatser från experimentet kan formuleras enligt följande: studien ger en inblick i hur det faktiska språkbruket ter sig. Att syna varje informants markeringar och korrigeringar ger vissa ledtrådar till hur informanterna använder skriftspråket. Den höga språkliga förmågan bland informanterna blir tydlig i båda delstudier då majoriteten placerar sig i de tre högre poänggrupperna. Delstudierna visar även att huvudparten av informanterna är måna om att skriva korrekt svenska i mer formella sammanhang. *Större textförståelse* och *minskat missförstånd* uppkommer i ett flertal av kommentarerna som orsaker till denna noggrannhet. Resultatet visar även att det bland informanterna finns en något blandad uppfattning om hur standardnormen i skrift ser ut. Detta kan utläsas av de olika markeringarna och kommentarerna i experimentet. Resultatet tyder ändå på en allmän vilja hos informanterna att hålla sig så nära standardnormen som möjligt. Något som skiftar är även uppfattningen om det egna språket, som ändå tenderar till att ligga på en relativt hög nivå. Flertalet av informanterna anger en hög siffra för uppskattningen av den egna språkförmågan. Huruvida denna uppfattning stämmer överens med den egna förmågan är en fråga som inte kan resultera i klara svar, eftersom även detta varierar. Däremot uppvisar vissa informanter att de har en bild av det egna språket som inte stämmer överens med det faktiska språkbruket i denna studie. Slutligen kan sägas rent generellt att majoriteten uppvisar, särskilt i den kvalitativa studien, en hög förmåga att tala om sitt eget språk och skrivande. Den kvantitativa

studien visar även på samma tendenser då enbart nio procent uppger att de inte ser sig själva som språkligt medvetna.

Det studien kan säga om informanternas språkkänsla på en kvalitativ nivå är att denna är mycket individuell och beroende av olika bakgrundsorsaker. Den använda metoden har därmed kunnat bidra till att de tre nivåerna av språkkänslan har kunnat studeras på ett relativt nära håll. Den utvidgade testmetoden bidrar till att man kan gå på djupet hos informanterna eftersom den bygger på både experiment och intervju. På en kvantitativ nivå kan man påstå att språkkänslan förefaller vara ytterst varierande, men att vissa tendenser till generella likheter kan skönjas. Kontrollgruppen i delstudien visar även på hur språkkänslan ter sig bland informanter med mycket god kunskap i svenska språket. Dessa informanter uppvisar vissa skillnader gentemot övriga informanter. Men på grund av det ringa antalet informanter kan inga direkta generella jämförelser göras, utan att enbart vissa tendenser kan skönjas.

Att använda både kvalitativ och kvantitativ metod har medverkat till att en större helhetsbild av informanternas språkkänsla har kunnat erhållas. I utvärderingen av testinstrument och metod finner jag att dessa har varit användbara för att kunna svara mot syftet med uppsatsen. Förutom de nämnda svårigheterna med metod och material (se delkapitel 4.3) går att konstatera att testinstrumentet i detta sammanhang är gångbart för att kunna ge en inblick i begreppet språkkänsla.

Genom den valda metoden och det valda materialet visar studien på att språkkänslan är ett mycket komplext begrepp med många infallsvinklar. Utan tvivel finns en mängd andra aspekter att studera hos språkkänslan som inte innefattas i denna studie. För att få en djupare inblick i människors språkkänsla krävs ofrånkomligen vidare studier med olika testmetoder. Forskning som tar sig an kvalitativ metod där språkbrukares egenskrivna texter analyseras skulle kunna utgöra alternativa studier. Den fängslande frågan kring korrelationen mellan språkfattning och faktiskt språkbruk skulle kunna leda till vidare studier i ämnet. Vid en sådan studie krävs säkerligen mer grundliga experiment med fler individuella moment. Denna frågeställning anser jag tillhör ett mycket intressant forskningsområde just på grund av dess komplexitet. Vidare kan konstateras att språkkänslan inrymmer så pass många olika aspekter att denna studie enbart visar en skymt av innehållet i begreppet. Detta menar jag gör det till ett fascinerande ämne att fortsätta forska kring.

Att studera människans skriftliga språkförmåga har varit enormt intresseväckande och värdefullt. *Vanliga* (dvs. inte professionella skribenter) människors språkkänsla tycks inrymma en stor medvetenhet och en stor vilja att följa det uttalat rätta och riktiga språket. Vad ordet *språkkänsla* egentligen beskriver och vad som gömmer sig bakom dess kamouflerade yta förefaller vara en ocean av variationer och möjligheter.

Jakten på den dolda språkkänslan har bara börjat.

Efterord

Ett stort tack riktas till samtliga engagerade informanter som genom sitt deltagande har gjort denna studie möjlig. Stort tack även till Moa Lundberg för skicklig språkgranskning samt Gunnar Wiberg för ovärderligt stöd i uppsatsprocessen – en ständigt porlande källa för inspiration.

Litteratur

- Andersson, Lars-Gunnar, 2000: *Vi säger så*. Norstedts ordbok: Stockholm.
- Araï, Dariush, 2002: *Språkpsykologi*. Studentlitteratur: Lund.
- Arnquist, Anders, 1993: *Barns språkutveckling*. Studentlitteratur: Lund.
- Bartsch, Renate, 1987: *Norms of language. Theoretical and Practical Aspects*. Longman: London.
- Byrman, Gunilla, 1997: Korrekturläsning – en ögonöppnare? I: Håkansson, Gisela (utg.), *Svenskans beskrivning 22*. Förhandlingar vid tjugoundra sammankomsten för svenskans beskrivning, Lund den 18–19 oktober 1996. Studentlitteratur: Lund. S. 239–254.
- Dahlstedt, Karl-Hampus, 1980: Sociodialektologi i Västerbotten: reflektioner kring en avhandling. I: Jansson, Valter (red.), *Ord och struktur*. Studier i nyare svenska tillägnade Gun Widmark. Avdelningen för forskning och utbildning i modern svenska, Uppsala universitet: Uppsala. S. 281–304.
- Eggeby, Eva & Söderberg, Johan, 1999: *Kvantitativa metoder – för samhällsvetare och humanister*. Studentlitteratur: Lund.
- Hultman, Tor G., 2003: *Svenska Akademiens språklära*. Norstedts ordbok: Stockholm.
- Harley, Trevor, 2001: *The psychology of language: from data to theory*. 2 uppl. Psychology press: Hove.
- Hjelmquist, Erland, 2007: Språkpsykologi. *Nationalencyklopedin*. (7.4.2007.) Webbversion. http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=313371
- Josefsson, Gunlög, 2007: Svensk universitetsgrammatik för nybörjare. Vad är grammatik? (15.4.2007.) <http://studentlitteratur.se/o.o.i.s/2376>
- Josephson, Olle, 2000: Den folkloristiska språkriktighetscirkeln *eller* käpphästgalopp genom akademigrammatiken. I: *Språk och stil*. Tidskrift för nysvensk språkforskning nr. 10. Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet: Uppsala. S. 221–236.
- Labov, William, 1966: *The stratification of English in New York City*. Center for applied Linguistics: Washington.
- Lagerholm, Per, 2005: *Språkvetenskapliga uppsatser*. Studentlitteratur: Lund.
- Linell, Per, 1982: *Människans språk. En orientering om språk, tänkande och kommunikation*. 2 uppl. Gleerups: Malmö.
- Lundberg, Ingvar, 1984: *Språk och läsning*. Gleerups: Malmö.
- Malmberg, Linnéa, 2007: Skeppshult – orten som brinner för järnet. I: *Finnveden Västbo* (30.6.2007.)
- Melin, Lars, 2000a: *Människan och skriften. Tecken, historia, psykologi*. Norstedts ordbok: Stockholm.
- Melin, Lars, 2000b: *Språk som syns. Om den grafiska formens samspel med verbalt språk*. Ord och stil. Språkvårdssamfundets skrifter, 31. Hallgren & Fallgren: Uppsala.
- Melin, Lars, 2004: *Språkpsykologi. Hur vi talar, lyssnar, läser, skriver och minns*. Liber: Stockholm.
- Melin, Lars, 2006: Experimentell språkvård. I: *Språkvård*. Nr. 4, 2006. Språkrådet: Stockholm. S. 4–7.
- Nationalencyklopedin*, 2007: Språkkänsla. (8.4.2007.) Webbversion. http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=0337948
- Oestreicher, Amelie, 2000: *Bearbetning av nyhetstext. En studie av texthantering vid sex svenska dagstidningar*. Skrifter utgivna av institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet, 52: Uppsala.

- Olsson, Karolin, 2002: *Språk och textnormer på Dagens Nyheter*. Examensarbete på språkkonsultlinjen. Institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet: Stockholm.
- Platzack, Christer, 1998: *Svenskans inre grammatik – det minimalistiska programmet. En introduktion till modern generativ grammatik*. Studentlitteratur: Lund.
- Renberg, Bo, 2006: *Språkets mirakel. Om tänkande, tal och skrift*. Liber: Stockholm.
- Steenland, Lars, 2002: Rätt är rätt och fel är fel och aldrig mötas de två. Eller? I: Florby, Gunilla & Svensson, Jan (red.), *Känslornas språk – känslor för språket*. Humanistiska fakulteten, Lunds universitet: Lund. S. 115–124.
- Språkriktighetsboken*. 2005. Sammanställd av Svenska språknämnden. Norstedts akademiska förlag: Stockholm.
- Strömquist, Siv, 1998: *Skrivboken. Skrivprocess, skrivråd och skrivstrategier*. 3 uppl. Gleerups: Malmö.
- SAOL. Svenska Akademiens ordlista över svenska språket*. 2006. 13 uppl. Norstedts akademiska förlag: Stockholm.
- Svenska skrivregler*. 2000. Sammanställd av Svenska språknämnden. 2 uppl. Liber: Stockholm.
- Teleman, Ulf, 1979: *Språkrätt. Om skolans språknormer och sambällets*. Liber Läromedel: Lund.
- Teleman, Ulf, 1991: Om normföreställningars födelse. I: Malmgren, Sven-Göran & Ralph, Bo (utg.), *Studier i svensk språkhistoria 2*. Acta universitatis Gothoburgensis: Göteborg. S. 214–229.
- Teleman, Ulf, 1997: *Lära svenska. Om språkbruk och modersmålsundervisning*. Skrifter utgivna av Svenska språknämnden, 75. Almqvist & Wiksell: Stockholm.
- Teleman, Ulf, 1999: *Svenska Akademiens grammatik 1*. Norstedts ordbok: Stockholm.
- Teleman, Ulf, 2003: *Tradis och funkis. Svensk språkvård och språkpåolitik efter 1800*. Skrifter utgivna av Svenska språknämnden, 87. Norstedts ordbok: Stockholm.
- Thelander, Mats, 1979: *Språkliga variationsmodeller tillämpade på nutida Burträsktal. Del 2 – teoretiska utgångspunkter och analys på språkartsnivå*. Almqvist & Wiksell: Stockholm.
- Tornéus, Margit, 1986: *På tal om språk. Språklig medvetenhet hos barn*. Almqvist & Wiksell: Stockholm.
- Trost, Jan, 1994: *Enkätboken*. Studentlitteratur: Lund.
- Wellander, Erik, 1960: *Riktig svenska*. 3 rev. uppl. Stockholm: Norstedts.
- Westman, Margareta, 1990: Synpunkter på Erik Wellanders ”Riktig svenska” – dess inverkan på språkbruk och attityder. I: *Språk i Norden 1990*. Nordisk språksekretariats skrifter, 11. Svenska språknämnden: Stockholm. S. 5–16.
- Westman, Margareta, 2001: Standardnormen i skriftspråk. I: Westman, Margareta, *Språkets myller*. Norstedts ordbok: Stockholm.
- Widmark, Gun, 1973: Språkförändring och socialgruppsbyte. I: Hummelstedt, Christer (red.), *Svenskans beskrivning 7*. Förhandlingar vid sjunde sammankomsten för svenskans beskrivning, Åbo den 7 och 8 april 1972. Folkmålsstudier. Åbo akademi: Åbo.

Bilaga 1: Korrekturläsningstext

(Understrykning = språkfel)

Skeppshult – orten som brinner för järnet

Nära gränsen mellan Halland och Småland ligger Skeppshult, byn där namnet i sej är ett stolt varumärke för samhällets industrier. Här finns, förutom företagsamheten, även en lugn atmosfär och den vackra omgivningen.

Så långt söderut man kan komma i Gislaveds kommun ligger byn Skeppshult. En ort med ett välkänt namn, dels på grund av dess väletablerade företag, men också på grund av att den är genomfartsort för soldyrkare på väg ner till kusten. Även en hel del shoppingentusiaster på väg till det enorma varuhuset Gekås i ullared kör igenom byn. Skeppshult passeras på bara någon minut, medans namnet klingar bekant i många öron längre än det.

Denna förmiddag badar Skeppshult i sol och värme. Dagens arbete har satt i gång för en heldel av byns drygt trehundra åttio fem invånare. Utanför gjuteriet sitter arbetaregänget och dricker förmiddagskaffe samtidigt som de spejlar ut över de förbi passerande fordonen. Tvärs över vägen ligger skolan, den ombygda gästgivaregården från 1875, där det råder lugn nu när sommarlovet har tagit över elevernas vardag. Klockstapeln på skolgården, som sattes upp 1960, är för tillfället tyst, men då och då ljuder dens toner över det lille samhället. Ljudet från klockorna kommer genom att ställa in det automatiskt. Ett yngre par, som vart på bensinstationen och köpt mjukglass, passerar gjuteriet och stannar till vid busshållplatsen där nåra barn står i solljuset och väntar.

Namnet Skeppshult uppstod efter byggnationen av järnvägen under 1870 talet, men var tidigare enbart namnet på en gård. Byn må vara känd för deras industrier, men här finns även också annan aktivitet (förutom biljakterna på Storgatan som hunnit väckt missnöje hos rasande ortsbor). Här finns iallafall ett engagemang i Skeppshults Bollklubb, som har ett herrlag i division 5 och ett damlag som hitills är det ledande laget i division 5 Västbo. Samhällsföreningen är även livaktiga med arrangemang av alla upptänkliga slag. Men livskraften har förstås avstannat något om man jämför med svunna tider då det här fanns både dansbana, järnvägstation, brandkår, postkontor, kiosk, frisör, kafé, hattaffär, speceriaffär och bageri.

Naturens närhet och skönhet gör sig påmind i Skeppshult, gör den. Det går bla. och cykla eller gå på Nissanleden ända bort till Smålandsstenar, för att på så vis få uppleva skog och mark. Leden har nyligen jordningsställt efter förödelsen tack vare stormen Gudruns framfart. I en turistbroschyr beskrivs byn som 'den pitoreska bruksorten', en benämning som för vissa kanske låter lite väl förgylld, även fast den faktiskt stämmer in ganska väl. Att någon har valt att beskriva byn som pittoresk är inte svårt att förstå, inte heller varför han också har valt formuleringen bruksort. För att komma underfund om den gamla industritraditionen ställs färden mot byns riktigt heta plats – gjuteriet. Under tidigt 1900-tal starta gjuteriet sin verksamhet och är i dag typ det enda företaget i Skandinavien som tillverkar hushållsprodukter i gjutjärn.

Michael Nattfogel, gjuteriets Vd, menar att namnet Skeppshult är egentligen av stor betydelse för industrierna på orten.

– Det ger en speciell genuitet för företagen då, säger han när lokaltidningen tilslut lyckas få tag på han.

Samma tanke har Kjell Sture, vd för Skeppshultcykeln.

– Fabriken sätter sin prägel på orten. Cyklarna är viktiga för samhället, det blir ju så att dem blir synonyma med orten, säger han före han visar runt i monteringshallen.

– Folk är intresserade av cyklar nu när sommaren kommer allt närmare. Vi måste göra allt för att tillgodose det behov dom har, och leverera dem sina cyklar. Jag tror även att intresset kommer faktiskt att bli ännu större.

I båda fabrikerna är produktionen i full gång, men snart så stundar sommarens ledighet, då det kommer att bli paus både från ungnarnas hetta och från cykelmonteringen. Lugnet kommer återigen att bli mer påtagligt i Skeppshult. Förutom alla turister som passerar genom byn förstås...

Bilaga 2: Testformulär (understrykn. = språkfel; kursiv = korrekt)

TEXTEXEMPEL
Efter att han hade kört en halvtimme <u>börja</u> motorcykeln att vingla fram och tillbaka
Det krävs en <u>heldel</u> mod av alla som vågar hoppa fallskärm.
Därför menar miljöpartisten att vi <u>kan inte</u> acceptera förslaget.
Fredrik Ljungbergs fotbollslag <u>arsenal</u> fick nöja sig med att komma tvåa.
Drömresan kan bli din <u>genom att</u> svara rätt på två frågor.
De nya bestämmelserna kräver <u>förståss</u> stort engagemang från samtliga partimedlemmar.
<i>Svenska Akademiens språklära vänder sig till studerande på olika stadier.</i>
Lena kunde inte erkänna att hon hade <u>vart</u> och handlat nya kläder.
Ska vi försöka <u>och</u> bli färdiga med protokollet i dag?
<u>Tack vare</u> dålig information från tågbolaget missade Anders dagens enda tåg till Umeå.
De <u>hitills</u> redovisade vittnesuppgifterna har nu granskats av en jurist.
I kommunalhuset finns <u>både</u> restaurang, kafé och salladsbar.
Hunden är mycket <u>agressiv</u> och har börjat att tugga fradga.
Lärarinnan hade ännu inte <u>kommit underfund om</u> det nya betygssystemet.
Bussen från Gislaved stannar till vid busshållplatsen där några damer står och väntar <u>på bussen</u> .
Josefin hälsade på <u>Professor</u> Gyllenstierna med ett rejält handslag.

Flickan <u>kommer resa</u> bort över helgen.
Domaren blev mycket uppretad precis <u>före</u> han slog till en av fotbollsspelarna.
Att vittnet <u>har valt beskriva</u> gärningsmannen som lång och ljus var diskutabelt.
Det är bättre att välja sötningsmedel i stället för <u>typ</u> vanligt socker.
Det är svårt att välja en viss blomma av <u>dom</u> som finns i blomsterbutiken.
Det är lätt att påpeka stavfel <u>även fast</u> man skulle kunna skriva likadant själv.
Orkestern valde att spela ett <u>välkänt</u> stycke av Mozart.
<i>Två fingrar har blivit amputerade.</i>
Professorn hade <u>hunnit gjort</u> det tidigare, om inte hustrun hade dykt upp.
Under <u>1980 talet</u> var Madonna en mycket populär artist.
I en turistbroschyr beskrivs Skeppshult som den <u>'pittoreska bruksorten'</u> .
Talförmågan hos barnet blir <u>succesivt</u> bättre.
Terapeuten menar att man absolut inte ska <u>jämföra</u> sig med andra människor.
Det är bäst att man klär <u>sej</u> riktigt varmt en kall dag som denna.
<u>I bland</u> väljer jag att åka bil till affären.
Inlärningssvårigheter hos andraspråkstalare kan <u>bla</u> bero på motivationsbrist.
Chefredaktören var en aning berusad i går när jag såg <u>han</u> .

Den väderbitne mannens <u>mustach</u> var stor och yvig.
Om någon vill röka måste <u>han</u> gå ut i trädgården.
<i>En mycket tjock is täckte den lilla sjön som låg mitt ute i skogen.</i>
Hon önskade sig en häst i julklapp men fick <u>en</u> kanin.
På fredag <u>så</u> kommer Svenska Akademien att ha en öppen föreläsning om grammatik.
Att få tag på <u>nåra</u> som kan tänka sig att ställa upp på att bli intervjuade är ingen lätt uppgift.
Teatergruppen Oktober använder sig dels av egna skådespelare <u>men också</u> av inhyrda statister.
Mannen hjälpte butiksägaren att leverera barnen <u>sina</u> cyklar.
Dirigenten visste att det var ett ytterst <u>noggrant</u> och ansvarsfullt arbete han hade tagit på sig.
Byn må vara känd för <u>deras</u> industrier, men har mycket mer att erbjuda ...
Kommunalrådet säger att problemet <u>är i själva verket</u> en bagatell.
<u>Arbetaregänget</u> satt ute i solen och väntade på förmiddagskaffet.
Det var besvärligt för pastor Jansson att <u>överhuvudtaget</u> förstå biskopens åsikter.
Major Nielsen ansåg att besättningen borde ha bättre förståelse än <u>det</u> .
Stödgruppen fortsätter att hjälpa <u>de</u> som inte har något arbete.
<i>Det där är flickan som bor i vårt kvarter.</i>
Kyrkklockan slog tre och mannen lyssnade till <u>dens</u> toner över staden.

Studenten trodde inte att <u>benämningen</u> för måttet på radioaktivitet hette becquerel.
Maten på kaféet var en stor besvikelse, i stället för varm mat serverades enbart sallad, <u>det fanns heller inga smörgåsar</u> .
– När jag kom till banken <u>då</u> , och hade med mig min hund så fick jag inte komma in, säger herr Jansson.
<i>Den pensionerade kanslichefens dotter är oerbört begåvad i svenska.</i>
De livliga barnen lekte på gården <u>medans</u> deras mamma lagade kvällsmat.
Föreningsmedlemmarna känner sig i nuläget <u>arg</u> på den politiska situationen.
Men här finns, förutom företagsamheten, även en lugn atmosfär <u>och den vackra omgivningen</u> .
Rektorn ska <u>bedömma</u> lärarnas prestationer var och en för sig.
Planet hade redan <u>flygit</u> iväg när tonåringarna kom till flygplatsen.
Fiskaren sålde <u>tvåhundra tjugotre</u> kilo fisk per år.
Den <u>sextonårige</u> flickan fick barnrabatt på bussen eftersom hon såg väldigt ung ut.
I det brittiska parlamentshuset fanns <u>även också</u> statsminister Reinfeldt denna afton.
Det vanligaste sättet att göra en textanalys är att samla på sig en mängd spännande texter <u>....</u>
Mannen var riktigt besviken på <u>företags ledningens</u> beslut.
Soldaten försökte <u>eliminera</u> samtliga landminor.

Bilaga 3: Enkät

Enkät om informantens bakgrund samt läs- och skrivvanor

Endast undersökningsansvarig kommer att ta del av informationen i denna enkät. Samtliga informanter kommer att vara anonyma i den slutliga rapporten.

1. Jag är född år: _____ Jag har svenska som modersmål: ja nej

2. Jag är: man kvinna

3. Jag har följande sysselsättning/yrke: _____ Ev. tidigare yrke: _____

(Om studerande) Jag studerar följande kurs/program: _____

4. Jag har avslutat följande utbildning (kryssa för ett eller flera alternativ):

Grundskola el. likn. Antal år: _____ Gymnasium el. likn. Antal år: _____

Högskola/universitet Utbildning: _____

Annat: _____

Jag har läst svenska på högre än gymnasial nivå: Nej Ja

OBS: Samtliga nedanstående frågor syftar på läsande/skrivande av korrekt svenska i offentliga sammanhang som t.ex. olika medier, samhällsinformation, litteratur etc. Detta innefattar således inte personliga minnesnoteringar/kladdlappar, sms, informell e-post och liknande. Tänk på att svara så sanningsenligt som möjligt. Det finns inga rätt eller fel i svaren!

5. I min nuvarande sysselsättning, dvs. arbete, studier etc. läser/skriver jag:

Läser: Varje dag Flera gånger i veckan En gång i veckan Mer sällan

Skriver: Varje dag Flera gånger i veckan En gång i veckan Mer sällan

6. På fritiden läser/skriver jag:

Läser: Varje dag Flera gånger i veckan En gång i veckan Mer sällan

Skriver: Varje dag Flera gånger i veckan En gång i veckan Mer sällan

7. Jag är mån om att försöka skriva så korrekt svenska som möjligt i offentliga sammanhang:

Ja Nej Oftast Beror på _____

8. Jag tycker att det är viktigt att andra människor skriver korrekt i offentliga sammanhang:

Ja Nej Beror på _____

9. Jag anser mig vara språkligt medveten, dvs. jag vet vad jag gör rätt och fel när jag skriver och är medveten om vilken språklig nivå jag ligger på:

Stämmer Stämmer inte Stämmer till viss del _____

Motivera kortfattat ditt svar: _____

10. Attitydfråga om uppfattningen av det egna skrivandet: Hur *nära* eller *långt ifrån* det korrekta skriftspråket i svenska anser du dig vara när du skriver i offentliga sammanhang? (Korrekt skriftspråk = att följa de regler som finns för hur man bör använda god svenska i skrift; den svenska standardnormen för skriftspråket.)

OBS: Fundera en stund på denna fråga innan du ger ditt svar. Det är mycket viktigt att svaret är väl genomtänkt och sanningsenligt. Markera med ett kryss på linjen.

1-----2-----3-----4-----5

Långt ifrån Ganska långt ifrån Varken eller Ganska nära Nära

Ev. kommentar _____